

Lastenvalvoja – turvaamassa lasten oikeuksia elämään, elätukseen ja kahteen vanhempaan

Maria Lundström
Pro gradu -tutkielma
Sosiaalityö
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Lapin yliopisto
Kevät 2023

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Työn nimi: Lastenvalvoja – turvaamassa lasten oikeuksia elämään, elatukseen ja kahteen vanhempaan

Tekijä: Maria Lundström

Koulutusohjelma: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: 44 sivua

Vuosi: 2023

Tiivistelmä:

Pro gradu -tutkielmassani tutkin lastenvalvojan ammatin syntymistä, mihin tarpeeseen ammatti syntyi ja millainen oli tuon aikainen yhteiskunnallinen tilanne, sekä ammatin kehittymistä vuosien varrella yhteiskunnallisten muutosten mukana.

Kyseessä on laadullinen tutkimus, joka on toteutettu narratiivisena kirjallisuuskatsauksena. Aineistona on käytetty aikaisempaa tutkimuskirjallisuutta sekä oikeuskirjallisuutta. Teoreettisena viitekehyksenä tutkielmassa on sosiaalinen konstruktionismi, ja aineistoa tarkasteltu etenkin sosiaaliseen konstruktionismiin kuuluvan normikehän -käsitteen kautta. Tarkastelen aineistoa myös lapsen edun näkökulmasta.

Aineistoa analysoitaessa ammatin kehityksessä nousi esille kolme ajanjaksoa: ammatin synty, murros perhekäsityksessä kaupungistumisen myötä sekä nykyaika. Ammatti syntyi vuonna 1922, jolloin astui voimaan Laki avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista ja laissa lastenvalvoja määrättiin ajamaan aviottoman lapsen etua ja perimään elatus lapsen makaa-jalta. Lain tarkoituksena oli pyrkiä ehkäisemään aviottomien lasten suurta lapsikuolleisuutta sekä parantamaan aviottomien lasten asemaa. Kristinuskon vahva asema ja avioliitolle perustuva perhekäsitys olivat luoneet avioliiton ulkopuolisia lapsia syrjivän normikehän. Yhteiskunnallinen muutos perhekäsityksissä 1960–1970-luvuilla johti avioerojen kasvuun, jolloin lastenvalvojan työtehtävät laajenivat vuoden 1975 isyyslain myötä koskemaan myös avioliitossa syntyneitä lapsia ja heidän elatuksesta sopimisesta. Nykypäivänä lastenvalvoja sopii lasten elatuksesta ja tapaamisesta, sopimuksia leimaavat erityisesti vanhempien yhdenvertainen asema vanhempina sekä lapsen edun ensisijaisuus.

Avainsanat: lastenvalvoja, lapsen oikeudet, avioliiton ulkopuolinen lapsi, lapsen elatus, lapsen huolto, sosiaalinen konstruktionismi, sisällön analyysi.

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO	4
2	LAPSEN OIKEUKSIEN KEHITYS	6
3	TEOREETTINEN VIITEKEHYS	11
3.1	Sosiaalinen konstruktionismi	11
3.2	Normikehä	12
3.3	Kulttuuri	13
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	14
4.1	Teoreettinen tutkimus	14
4.2	Aineisto ja analyysi	15
4.3	Tutkimuksen eettisyys	17
5	AMMATIN SYNTY	18
5.1	Avioliiton ulkopuolisen lapsen asema 1800- ja 1900-luvun vaihteessa	18
5.2	Laki avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista	21
6	YHTEISKUNNALLINEN MURROS	27
6.1	Perhekäsityksen muutos	27
6.2	Isyyslaki	29
7	LASTENVALVOJAN TYÖ NYKYPÄIVÄNÄ	31
7.1	Lapsen huolto	31
7.2	Perheoikeudellinen yksikkö	33
8	POHDINTA	39
	LÄHTEET	42

1 JOHDANTO

Lastenvalvojan ammatti täytti vuonna 2022 sata vuotta. Lastenvalvoja on toiminut lapsen edun laillisena edustajana vuosisadan ajan ja ollut turvaamassa lapsille oikeutta elatukseen ja huoltoon. Tutkielmassani tutkin lastenvalvojan ammatin syntyä, mikä oli tuon ajan yhteiskunnallinen tilanne ja mihin tarpeeseen ammatti on syntynyt sekä ammatin kehittymistä yhteiskunnallisten muutosten myötä. Tutkin näitä lapsen oikeuksien näkökulmasta.

Lastenvalvojan ammattiin liittyen on hyvin vähän tutkimusta ja suurin osa aiemmista tutkimuksista ovat vuosikymmenien takaa. Tällaisia tutkimuksia ovat muun muassa Heli Yli-Viikarin tutkielma (1980) lastenvalvojan tehtävistä ja asemasta eri aikoina, Marja Yli-Viikarin tutkielma (1979) lastenvalvojan tiedon saannista ja salassapidosta, Leena Kurvisen tutkielma (1969) makaajan ja äidin suhteista 40-luvulla ja 60-luvulla sekä Pirkko Syväyksen tutkielma (1988) lastenvalvojan tehtävistä. Tuorein tutkimus on Raili Mäntykallio-Kirjavasen tutkimus vuodelta 2008 *Tasapainoilua sosiaalityön ja juridiikan välillä. Lastenvalvojan asiantuntijuus ja sen elementit lastenvalvojien kokemina*. Lastenvalvojan tehtäviä on siis tutkittu jonkin verran, mutta tiedossani ei ole tutkimuksia lastenvalvojan ammatin synnystä ja kehityksestä yhteiskunnallisten tilanteiden mukana sekä merkityksestä lapsien oikeuksien kannalta.

Kuten Mäntykallio-Kirjavainen (2008) toteaa Pro gradu -tutkielmansa johdannossa ”Onko työ nähty niin epäkiinnostavana, että sitä ei ole pidetty edes tutkimuksen arvoisena?”, ja näenkin, että lastenvalvojan ammatti kaipaa ehdottomasti enemmän tutkimusta. Tätä myötä koen, että tutkimukseni yhtenä tarkoituksena on vahvistaa tietoa ammattikunnasta sekä vahvistaa lastenvalvojana toimivien ammatti-identiteettiä. Lapsen oikeudet ja niiden toteutuminen ovat olleet jo pitkään ajankohtaisia ja tutkielmassa nostetaan esille sitä, kuinka lastenvalvoja on ollut mukana näitä turvaamassa vuosisadan ajan.

Tutkimuksellisesti itseäni kiinnosti historialliskvalitatiivinen tutkimus ja koin tämän aiheen erittäin mielenkiintoiseksi. Avioliiton ulkopuolisten lasten asema ja tilanne on puhututtanut aina, nykyisin saatetaan puhua enemmän esimerkiksi yksinhuoltajaperheistä kuin avioliiton ulkopuolisista lapsista ja heidän äideistään. Sadan vuoden aikainen muutos uskonnollisuuden ja maallistumisen välillä, perhekäsityksissä, tasa-arvossa sukupuolten välillä ja vanhemmuudessa ovat olleet mielenkiintoista ja tutkimuksen tekeminen innostavaa ja mukaansa tempaisevaa.

Tutkimuksen teoreettisena viitekehystenä toimii sosiaalinen konstruktionismi, jonka kautta tutkin yhteiskunnallista tilannetta vuosien saatossa. Tutkimus on toteutettu teoreettisena tutkimuksena, narratiivisena kirjallisuuskatsauksena. Aineistona on käytetty aiheeseen liittyvää kirjallisuutta sekä tutkimuksia. Analyysimenetelmänä on sisällönanalyysi.

Tutkielma etenee ensiksi lasten oikeuksien historiallisesta kulusta sosiaaliseen konstruktionismiin ja normikehän käsitteen avaamiseen. Tämän jälkeen käsitellään tutkimuksen toteutumista ja eettisyyttä. Analyysi on jaettu kolmeen osioon: 1900-luvun alkuun ja ammatin syntyyn, 1960–1970-luvun murrosvaiheeseen sekä nykyaikaan. Aineisosta itsestään nousi nämä kolme vaihetta, joten oli selkeää jaotella analyysi näiden aikakausien mukaan. Lopuksi pohdin lastenvalvojan ammatin kehitystä normikehän ja lasten oikeuksien näkökulmasta.

2 LAPSEN OIKEUKSIEN KEHITYS

Vuosisatojen aikana lapsuuden käsite on muovautunut yhteiskunnan muiden muutosten mukana. Ympäri maailmaa lasten kohtelu eri aikakausina on ollut siis riippuvainen paikallisesta poliittisesta järjestelmästä. (Utriainen 2000, 22.) Historian saatossa lapsuus ja lapsen asema on muuttunut ja huoli lapsista on vasta 1900-luvun ilmiö ja lapsuus onkin moderni länsimainen keksintö (Parekh 2000, 8–9).

Antiikin kreikassa ja keskiajalla lapsia ei saatettu pitää edes henkilöinä vaan enemmänkin vanhempien omaisuutena. Lapset kohtasivat julmuuksia ja lapsikuolleisuus oli korkea, etenkin vammaiset lapset murhattiin tai jätettiin heitteille. Antiikin aikana saattoi myös olla tavanomaista, että vanhemmat riidoissaan surmasivat lapsensa ja yleisesti oli isän päätäntävällä alla, saiko vastasyntynyt ylipäänsä elää. (Utriainen 2000, 22.) Keskiajalle tultaessa lapsimurhat vähenivät mutta hylkäämiset lisääntyivät. Lapsi saatettiin jättää luostariin, kasvatuskotiin, hoitajalle tai palvelijaksi aateliselle. (mt., 24.)

Keskiajalla lapsuuden katsottiin kestävän seitsemänvuotiaaksi asti, jonka jälkeen pojat saattoivat valita esimerkiksi papin uran ja tytöt mennä luostariin. Tuolloin sai myös tehdä avioliittosopimuksen, mutta sopimus oli mahdollista kumota tai vahvistaa, kun saavutti varsinaisen naimiän eli tytöt 12-vuotiaana ja pojat 14-vuotiaana. Omaisuuteen liittyviä päätöksiä nuori sai kuitenkin tehdä vasta täytettyään 25 vuotta. Tämä kyseinen kanooninen laki oli voimassa vuoteen 1916 asti mutta käytännössä kuitenkin vanhempien suostumus vaadittiin vähitellen kaikkiin lapsen elämään koskeviin päätöksiin. (Utriainen 2000, 24.)

Vielä keskiajalla lapsuudelle ei ollut sijaa. Lasta, joka ei voinut osallistua aikuisten maailmaan, ei yksinkertaisesti laskettu mukaan. Lapsen aseman muuttumisesta ensimmäisiä viitteitä on 1500–1600-luvuilta. Tuolloin muutokset kuitenkin koskivat pääasiassa vain varakkaita lapsia. 1600-luvulla lapseen suhtauduttiin edelleen kuin mihin vain korvattavaan asiaan, uskonpuhdistuksen myötä kuitenkin alettiin lapsiakin ajattelemaan individualistisemmin. 1600-luvun loppuun mennessä ajateltiin jo, että lapsella on oma sielu ja lapsille ruvettiin antamaan oma nimi. Kun siirryttiin 1700-luvulle, niin lasten terveys ja koulutus olivat melko vakiintuneita asioita, mutta vei kuitenkin lähes 200 vuotta, moderni teollisuus ja pakollinen koulunkäynti, ennen kuin myös alemmissa yhteiskuntaluokissa voidaan puhua lapsen aseman muuttumisesta. (Parekh 2000, 9.)

1700-luvun valistuksen aika toi muutoksia ihmisten elämiin ja tuolloin esitettiin ajatus siitä, että kasvatuksen perusta on lapsen omat lähtökohdat. 1900-luvun alkuun asti olivat lapset alistettuja isän vallan alle. Isä määräsi tulevat avioliitot ja ammatit. Vuoden 1883 oikeusistuimen päätöksessä lapsen huollosta on mainittu ”Kun lapsi on syntymästään alisteinen isän tahtoon, lasten eduksi ja erityisesti kunkin lapsen parhaaksi on ettei tuomioistuin sekaannu isän määräysvaltaan kuin aivan poikkeustapauksissa, jättänee hänelle vastuun siitä vallankäytöstä, minkä luonto on lapsen syntymän kautta hänelle suonut”. (Utriainen 2000, 24.)

Ihmisoikeuksien ja demokratian kehitys liittyy oleellisesti myös lasten oikeuksien kehittymiseen. Esimerkiksi Ranskan suuri vallankumous, jossa vaadittiin kansalaisyhteiskuntaa, oli alkusysäys ihmisoikeuksien toteutumiselle. Vallankumouksen jälkeiset ihmisoikeudet, kuten me ne tänä päivänä ymmärrämme, kuului toki edelleen vain pienelle osalle väestöstä eli omistavalle luokalle. Voidaan siis todeta, että kun suurin osa aikuisväestöstä oli vailla oikeuksia, niin lasten oikeuksiin ei varsinaisesti kiinnitetty huomiota. Kuitenkin 1800-luvun alussa, teollisen vallankumouksen aikaan, yhä useammat alkoivat vaatia inhimillisempää kohtelua lapsille. (Utriainen 2000, 25–26.) Tuolloin voidaan ajatella ensimmäisen kerran lastensuojeluaatteen nousseen esiin, jolloin sosiaalinen ja poliittinen ajattelu syntyi yhteiskunnallisen tietoisuuden myötä (Hämäläinen 2007, 19).

1800-luvulla lasten oikeuksien, tai suojelun, puolesta ensimmäiset toimet olivat Englannissa ja tällöin rajoitettiin tehtäville työskentelevien lasten alaikäraja sekä työaika. Samoin lapsille oli saatava opetusta lukemisessa, kirjoittamisessa, laskemisessa ja kristinopissa. Ulkomailla 1800-luvulla oli pyrkimyksiä nostaa lasten asemaa esiin, muun muassa Englannissa 1852 julkaistiin artikkeli nimeltä ”lapsen oikeudet”, Ranskassa taas 1860-luvulla yritettiin perustaa järjestö lasten oikeuksien suojelemiseksi ja Yhdysvalloissa julkaistiin vuonna 1892 kirja lasten oikeuksista. 1890-luvulla järjestettiin ensimmäiset kansainväliset konferenssit, jotka käsitelivät lapsien asemaa ja lastensuojelua. Lapsen oikeuksien julistuksen, jonka laati Englannin Pelastakaa Lapset -järjestön perustaja, otettiin kansainvälisessä lasten avun unionissa edistettäväksi ja lopulta vuonna 1924 julistus hyväksyttiin Kansainliiton yleisistunnossa. Tämä julistus tunnetaan paremmin nimellä Geneven julistus. (Utriainen 2000, 29.)

Suomessa taas lasten suojelemiseen liittyviä lakeja alettiin säätää 1700-luvun lopulla. Nämä kohdistuivat ensiksi orpoihin ja heitteille jätettyihin lapsiin. 1800-luvun lopulla säädettiin lait alle 12-vuotiaiden tehdastyöstä ja laki, jossa vanhemmat määrättiin alaikäisten holhoojiksi. 1900-luvun alussa säädettiin myös lapsien asemaan liittyviä lakeja, kuten laki kouluvelvollisuudesta (1921), laki avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista (1922), laki adoptiosta (1925)

ja lastensuojelulaki (1936). Sotien jälkeen, vuonna 1944, saatiin myös neuvolatoiminta lakisääteiseksi ja vuonna 1958 lapsilisät. (Utriainen 2000, 28.)

Noin 1900-luvun puolivälistä lapsien oikeuksia on nostettu enemmän esille ja yksi suurimpia harppauksia lapsen oikeuksien ajamisessa on ollut YK:n lapsen oikeuksien julistus ja myöhemmin lapsen oikeuksien yleissopimus. Lapset otettiin vuonna 1959 huomioon erityisryhmänä YK:n lapsen oikeuksien julistuksessa. Julistus oli kuitenkin siitä ongelmallinen, että se ei ollut sitova eikä sitä loukkaavia valtioita voitu asettaa vastuuseen tai määrätä sanktioita. Kuitenkin on todettava, että julistus on toiminut asenteiden muokkaaja ja sen hyväksymispäivä on nykyisin lapsen oikeuksien päivä (20.11.). (Utriainen 2000, 29–30.)

Lapsen oikeuksien yleissopimuksen luonnostelu taas sai alkunsa kansainvälisen lapsen vuoden vietosta vuonna 1979 ja taustalla loivat pohjaa 1977 voimaan tulleet ihmisoikeuksien yleissopimukset (Utriainen 2000, 31). Luonnosteluvaihe kesti kuitenkin pitkään, jolloin kansainväliset kansalaisjärjestöt päättivät järjestää omia kokouksia kahdesti vuodessa, jolloin he kokosivat yhteisiä ehdotuksia sopimusta valmistelevalle työryhmälle. Näihin kokouksiin osallistui yli neljäkymmentä kansainvälistä järjestöä. (mt., 32.) Lopulta vuonna 1989 YK:n yleisistunto hyväksyi lapsen oikeuksien sopimuksen ja 56 maata allekirjoitti sen tammikuussa 1990 ja sopimus astui voimaan 2.9.1990. Lapsen oikeuksien yleissopimus oli saanut lopullisen hyväksymisensä nopeammin kuin yksikään muu YK:n valmistelema kansainvälinen sopimus. (mt., 35.) Yleissopimus lapsen oikeuksista on laajimmin ratifioitu yleismaailmallinen ihmisoikeussopimus. Sopimuksen osapuolia ovat kaikki maat Yhdysvaltoja lukuun ottamatta (Unicef.fi).

Suomi allekirjoitti sopimuksen yhdessä muiden kanssa 1990 ja astui Suomen osalta voimaan 1991 kun se asetettiin valtiosisäisesti asetuksen tasoisesti voimaan (16.8.1991). Sopimuksessa lastenoikeudet ovat luonteeltaan sekä poliittisia, sosiaalisia ja taloudellisia. Sopimuksen tavoitteena on pyrkiä turvaamaan lapsen oikeudet ja etu. (Utriainen 2000, 36.)

Lapsen oikeuksien sopimus sisältää 54 artiklaa ja kolme lisäpöytäkirjaa. Alla on nostettu tutkielmani näkökulmasta tärkeimmät artikkelit.

Artikla 6:

Sopimusvaltiot tunnustavat, että jokaisella lapsella on synnynnäinen oikeus elämään. Sopimusvaltiot takaavat lapselle henkiinjäämisen ja kehittymisen edellytykset mahdollisimman täysimääräisesti.

Artikla 9:

Sopimusvaltiot kunnioittavat vanhemmastaan tai vanhemmistaan erossa asuvan lapsen oikeutta ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä kumpaankin vanhempansa säännöllisesti, paitsi jos se on lapsen edun vastaista.

Artikla 18:

Sopimusvaltiot pyrkivät parhaansa mukaan takaamaan sen periaatteen tunnustamisen, että vanhemmat vastaavat yhteisesti lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. Vanhemmilla tai, tapauksesta riippuen, laillisilla huoltajilla ja holhoojilla on ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. Lapsen edun on määrättävä heidän toimintansa.

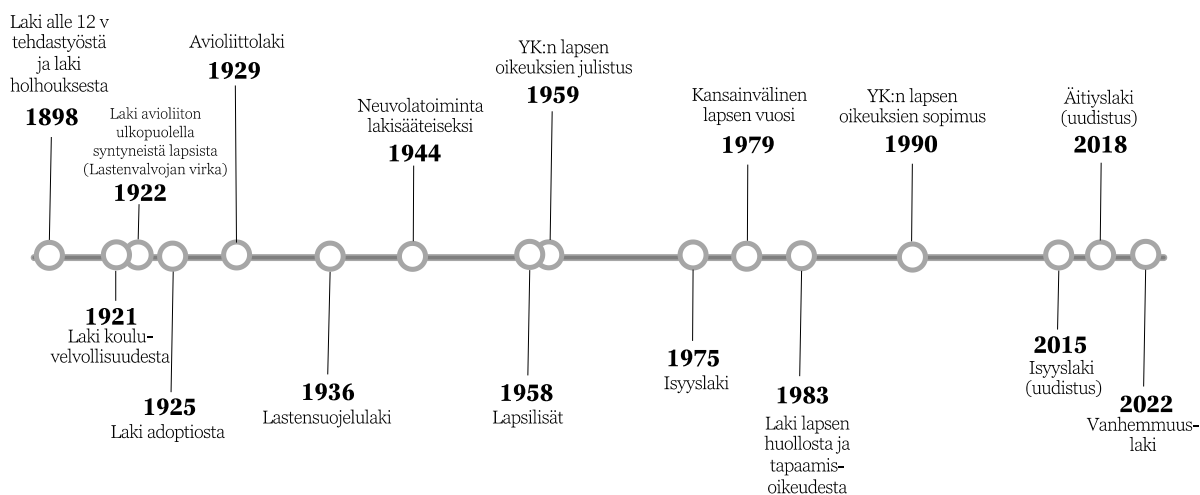
Artikla 26:

Sopimusvaltiot tunnustavat jokaisen lapsen oikeuden nauttia sosiaaliturvasta, mukaan luettuna sosiaalivakuutus, ja ryhtyvät välttämättömiin toimiin tämän oikeuden täydeksi toteuttamiseksi kansallisen lainsäädäntönsä mukaisesti.

Näitä etuuksia myönnettäessä olisi tarvittaessa otettava huomioon lapsen ja hänen elämänsä vastuussa olevien henkilöiden varallisuus ja olosuhteet, kuten myös muut lapsen esittämään tai hänen puolestaan esitettyyn hakemukseen vaikuttavat seikat.

Artikla 27:

Sopimusvaltiot pyrkivät kaikin mahdollisin keinoin turvaamaan lapsen elatusmaksujen saannin vanhemmilta tai muilta lapsesta taloudellisessa vastuussa olevilta niin sopimusvaltiossa kuin ulkomailtakin. Erityisesti silloin kun lapsesta taloudellisessa vastuussa oleva asuu eri maassa kuin lapsi, sopimusvaltiot edistävät kansainvälisiin sopimuksiin liittymistä tai niiden tekemistä sekä muiden asianmukaisten järjestelyjen tekemistä.

Kuva 1. Aikajana lapsen oikeuksien kehittymisestä

3 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

3.1 Sosiaalinen konstruktioismi

Tutkielman teoreettisena viitekehystenä on sosiaalinen konstruktioismi. Sosiaalisessa konstruktioismissa otetaan kriittinen asenne itsestään selvinä pidettyihin tapoihin ymmärtää maailmaa ja itseämme. Kriittisesti tarkastellaan sitä, että pelkät havainnot maailmasta antaisi ongelmatomasti sen luonteen sekä haastetaan näkemystä siitä, että tieto perustuisi objektiiviseen ja puolueettomaan maailmaan. (Burr 2015, 2.) Se, miten ymmärrämme maailmaa ei tule objektiivisesta todellisuudesta vaan muista ihmisistä, menneistä sekä nykyisistä. Ihmisen syntyessä maailmaan ovat kyseisen kulttuurin käyttämät käsitteet ja kategoriat jo olemassa. Tietomme maailmasta ja yhteinen tapa ymmärtää maailmaa ei johdu maailman luonteesta sellaiseenaan, vaan ihmiset rakentavat sen keskenään. Ihmisten päivittäinen vuorovaikutus toisensa kanssa tuottavat sen, miten maailmaa ymmärretään. (mt., 5, 10.) Sosiaalisen konstruktioismin ajattelutavan mukaan maailma muokkautuu sen mukaan, miten kollektiivisesti ajattelemme ja kommunikoimme ympäröivästä maailmasta (Elder-Vass, 2012, 4).

Lock ja Strong (2010) esittävät, että sosiaalisessa konstruktioismissa ihmisen toiminnan keskeiset piirteet ovat merkitys ja ymmärrys, ja nämä alkavat sosiaalisesta vuorovaikutuksesta. Ihmisillä on yhteisiä sopimuksia siitä, miten symboliset asiat ymmärretään. Se, miten ihmiset muodostavat merkityksiä sosiokulttuurisissa prosesseissa on kytkettynä tiettyyn aikaan ja paikkaan. Täten tiettyjen tapahtumien merkitykset ja se, kuinka ne ymmärretään, vaihtelevat eri tilanteissa ja ajassa. (mt., 6–7.) Myös Burr on nostanut saman asian esille; tapa ymmärtää maailmaa on historiallisesti ja kulttuurillisesti erityistä. Erilaiset tavat ymmärtää maailmaa ovat erityisiä tietyille kulttuureille ja historian ajanjaksoille, mutta ovat myös tuon ajanjakson ja kulttuuriin tuotteita. Nämä tuotteet ovat riippuvaisia kyseisen kulttuurin vallitsevista sosiaalisista ja taloudellisista oloista. (Burr, 2015, 4–5.)

Sosiaalisen konstruktioismin voi ajatella olevan jotain yhteiskunnallisesti rakennettua, joka voidaan myös rakentaa toisin. Voidaan kollektiivisesti ajatella eri tavalla ja tästä ajattelusta riippuvainen konstruktio muuttuisi toisenlaiseksi. (Elder-Vass, 2012, 5.) Ihmiset luovat vuorovaikutuksen kautta suurempia sosiaalisia rakenteita, jotka hallitsevat heidän elämäänsä. Ihmiset ovat olosuhteidensa muovaamia, mutta olosuhteet ovat muokattavissa (Lock & Strong 2010, 215).

3.2 Normikehä

Elder-Vass (2012) esittää, että kulttuuri, kieli, diskurssit ja tieto ovat sosiaalisten rakenteiden tulosta. Vaikka on monenlaisia sosiaalisia rakenteita, niin kulttuuri, kieli, diskurssit ja tieto ovat laajan sosiaalisen rakenteen tuotosta, vaikkakin voivat olla erityyppisiä. Näitä tuotetaan tarkemmin niin kutsutuissa normikehissä (norm circle). (mt., 15.)

Normikehän teoria on tarkoitettu käsittelemään normatiivisuuden ongelmaa tunnistamalla siitä vastuussa olevan sosiaalisen rakenteen tyyppi. Normatiivisuuden ongelma on se, kuinka selittää taipumus, että ihmiset noudatettavat käytäntöjä, jotka ovat suhteellisen standardoituja eri sosiaaliryhmissä. Tämä selitetään perinteisesti sosiologiassa normatiivisten paineiden tuloksena, jotka ovat eräänlaisen sosiaalisen rakenteen, normatiivisten sosiaalisten instituutioiden, tulosta. Mutta pitkään on käyty keskustelua siitä, mitä nämä instituutiot ovat, kuinka niillä voi olla tällainen vaikutus ja onko niitä lainkaan olemassa. Normikehän teoria pyrkii ratkaisemaan tämän ongelman. Normikehässä on ryhmä ihmisiä, jotka ovat sitoutuneet hyväksymään ja valvomaan tiettyä normia. Tällaiset ryhmät ovat sosiaalisia kokonaisuuksia, joiden osina ihmiset ovat. Tällaisten ryhmien jäsenet ovat vuorovaikutuksessa, joten heillä on voima saada aikaan yksilöissä taipumus noudattaa standardoituja käytäntöjä. Ympärillä olevat ihmiset hyväksyvät ja noudattavat joukkoa normatiivisia sopimuksia ja tapoja, ja seurauksena on, että toimijat sisäistävät taipumuksen noudattaa normeja. (Elder-Vass 2012, 22–23.)

Ryhmällä on se voima, jolla tuotetaan normikehän taipumuksia. Yksittäiset ihmiset ovat osa kokonaisuutta, jossa yksilöt ovat sitoutuneet henkilökohtaisesti tukemaan ja voimaansaattamaan käytäntöjä. Kyseessä ei kuitenkaan ole vain henkilökohtainen sitoutuminen tiettyihin tapoihin ja normien noudattamisiin. Normikehässä olevat ihmiset ovat tietoisia siitä, että muutkin samassa normikehässä jakavat heidän kanssaan samat ajatukset ja sitoumuksen, ja näin ollen yksilö kokee velvollisuudekseen tukea ja vahvistaa kyseistä normia ja he samalla odottavat myös muilta samanlaista sitoutumista, tukemista ja normin hyväksymistä. Kun yksilö toimii normin mukaisesti, he kokevat toimivansa jonkin itseään suuremman asian puolesta. Yksilöt eivät ole tietoisia kyseisen normikehän laajuudesta tai eivät välttämättä edes ajattele kyseessä olevan jonkinlainen ryhmä, mutta on selvää, että he eivät kuitenkaan toimi puhtaasti omista henkilökohtaisista lähtökohdista ja käyttäytymisstandardeistaan käsin. Kyseiseen normikehään kuuluvilla yksilöillä on täten yhteinen, joskin vähäinen tai epämääräinen, käsitys siitä, että he osallistuvat kyseisen normin kollektiiviseen hyväksymiseen. Yksilöillä, joilla on omasta takaa

vahva usko tiettyyn normiin ja myös tunne siitä, että on sitoutunut kollektiiviseen hyväksymiseen, on suurempi taipumus hyväksyä ja valvoa sitä voimakkaammin. Normikehät tuottavat yksilössä joukon uskomuksia ja asenteita, jotka koskevat sopivaa käyttäytymistä. Normikehän vaikutus näyttäytyy näiden uskomusten ja taipumusten kautta. Nämä uskomukset ja taipumukset eivät kuitenkaan pakota yksilöä käyttäytymään tai mukautumaan kyseiseen normiin, mutta luovat taipumuksen noudattaa sitä. Ihmisen käytökseen vaikuttaa kuitenkin monenlaiset taipumukset ja kuinka ne ovat vuorovaikutuksessa tietyssä kontekstissa. (Elder-Vass 2012, 26–27.)

3.3 Kulttuuri

Kulttuuri on yhteisten käytäntöjen ja ymmärrysten kokonaisuus. Mikäli jokainen meistä toimisi vain omien yksilöllisten valintojen mukaan, ei kulttuuria olisi olemassa. Ellei käytäntöjämme jaeta, eivät ne ole kulttuuria, ja niitä voidaan jakaa vain, jos meidät kaikki jollakin tavalla vaikutetaan noudattamaan yleisiä käytäntöjä. Kulttuuri ei ole pelkkää uskoa, vaan sosiaalisesti hyväksyttyä uskoa, ja sosiaalinen hyväksyntä voidaan saada aikaan vain ryhmän – normikehän – toimesta. Riippumatta siitä, mitä uskomuksia yksilöllä voi olla siitä, mitkä käytännöt ovat sopivia, ovat ne vain erinäisiä yksilöllisiä uskomuksia, elleivät ne ole sopuinnussa yksilöön vaikuttavien ryhmän hyväksymien kulttuuristen käytäntöjen kanssa; vasta jälkimmäisen tapahtuessa ne ottavat kulttuurin muodon (Elder-Vass 2012, 44.)

Normeja lähellä ovat säännöt. Säännöt liittyvät läheisesti kulttuuriin kahdesta syystä. Ensimmäkin sääntöjen voidaan ajatella osa kulttuuria: jos kulttuurilla on sisältöä, silloin tuo sisältö näyttäisi sisältävän säännöt. Toiseksi näyttää myös siltä, että säännöt tuottavat kulttuuria ainakin jossain määrin. Säännöt ovat tässä roolissa normien läheisiä analogeja. Normit voidaan määrittää normikehän hyväksymäksi käyttäytymisstandardiksi. Toisin kuin säännöt, normeja ei tarvitse erikseen määritellä kenenkään toimesta. Säännöt ovat yksinkertaisesti normeja, jotka on sanallisesti ilmaistu ja kerrottu. Normeilla on rooli kulttuurin tuotannossa, ja osa sellaisista normeista on sanallisia ja määritellään siten säännöiksi. (Elder-Vass 2012, 48.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Teoreettinen tutkimus

Tutkimus on toteutettu teoreettisena tutkimuksena. Teoreettinen tutkimus on tieteenalan teorioihin, käsitteisiin ja näkökulmiin liittyvien ongelmien tutkimista. Tutkimusaineistona on aikaisemmat tutkimukset, joissa käsitellään näihin kohdistuneita kysymyksiä. Teoreettisessa tutkimuksessa voidaan käyttää analyysin ja synteessin menetelmää. Analyyttinen tutkimus tarkoittaa sitä, että jokin teoreettinen ongelma pyritään saamaan hallintaan hajottamalla se osiin. Synteettinen tutkimus tarkoittaa taas sitä, että pyritään muodostaa kokonaiskuva yhdistelemällä aiemmin erillisiä empiirisiä havaintoja tai teorioita. (Uusitalo 1991, 60.)

Teoreettisia tutkimuksia voi olla käsiteanalyttinen tutkimus, jossa tutkimus kohdistuu tieteen tai tutkimusalan käsitteistöön. Teoreettinen mallintaminen taas keskittyy kohdeilmiön matemaattiseen asuun saattamiseen. Kun uusia empiirisiä havaintoja tehdään, tätä kutsutaan olemassa olevan teorian modifioinniksi. Teoreettisen tutkimuksen haastavimpana tyyppinä voidaan sanoa olevan uuden teorian kehittäminen, jossa kehitetään aikaisempaa informatiivisempi, kattavampi ja paremmin tosiasioita vastaavampi teoria. Teoreettisen tutkimuksen yhtenä tyyppinä on myös teoreettinen katsaus. Teoreettisella katsauksella tarkoitetaan keskeisten teoreetikojen tuotannon tarkastelua. Tarkastelu voidaan kohdistaa osaan heidän tuotantoaan tai heidän teorioitaan voidaan vertailla. (Uusitalo 1991, 60–61.)

Tämä tutkielma on tyyppiltä teoreettinen katsaus, kirjallisuuskatsaus, sillä en pyri luomaan uutta teoriaa tai mallintamaan tai modifioimaan olemassa olevia. Tarkoituksena on vetää yhteen tutkimuksista ja kirjallisuudesta jäsenelty kuva kustakin yhteiskunnallisesta tilanteesta, joka on muovannut lastenvalvojan ammattia sekä lainsäädäntöä.

Kirjallisuuskatsaus rakentaa tietyistä asiakokonaisuudesta kokonaiskuvan sekä mahdollistaa tietyn teorian historiallisen kehityksen tarkastelun (Salminen 2011, 3). Tutkielmani on narratiivinen kirjallisuuskatsaus. Narratiivinen kirjallisuus katsaus pyrkii antamaan kattavan kuvan käsiteltävästä aiheesta tai kuvailee käsiteltävän aiheen historiaa ja kehityskulkua (mt., 7). Tutkielmassa pyrin muodostamaan kokonaiskuvan historiallisesta kehityskulusta ja yhteiskunnallisista tilanteista lastenvalvojan työn syntymisessä, kehittymisessä ja muovautumisessa ja tämän rinnalla lapsen oikeuksien kehittämisestä.

Tutkielman päätutkimuskysymyksinäni on:

Mikä oli yhteiskunnallinen tilanne ammatin syntyessä ja mihin tarpeeseen ammatti luotiin?

Miten lastenvalvojan työ on muuttunut yhteiskunnallisten murrosten myötä?

Tutkielmassa haetaan vastauksia myös seuraavaan kysymykseen

Miten lastenvalvoja on ollut turvaamassa lapsien oikeuksia elämään, elatukseen ja kahteen vanhempaan sadan vuoden ajan?

4.2 Aineisto ja analyysi

Aineistona käytän kirjallisuutta sekä aikaisempia tutkimuksia. Tutkimuksia ja julkaisuja on sen verran vähän, että aluksi aineistoksi on kerätty kaikki, mitä hakuohjelmista on löytynyt hakusanoilla ”lastenvalvoja” tai ”avioliiton ulkopuolinen”. Tällä tavoin on löydetty kirjallisuutta, kuten *Jokaisella lapsella on oikeus elämään* -teos, joka kertoo avioliiton ulkopuolisten lasten ja heidän äitien asemasta sekä *Avioton lapsi* -teos. Koska yhteiskunnan tilaan ja muutokseen vaikuttaa paljon lainsäädäntö, on aineistossa ollut paljon myös niin lakipykälää kuin lainopillista kirjallisuutta kuten teokset *Naisnäkökulmia oikeuteen*, *Lapsioikeuden pääpiirteet* ja *Lapsen huolto ja tapaamisoikeus*. Nykyajan ammatin työnsisällöstä ja tehtävistä aineistona on THL julkaisema *Perheoikeudelliset palvelut – lastenvalvojen ja olosuhdeselvittäjien työnsisältöjen, työtehtävien, tavoitteiden ja työmenetelmien määrittely*.

Osa tutkimusaineistosta on aiempia Pro gradu -tutkimuksia, sillä lastenvalvojan ammatista on hyvin vähän tutkimusta, jolloin nämä samantasoiset tutkimukset jäivät ainoiksi käytettävissä oleviksi tutkimuksiksi kyseisestä ammatista. Tutkimuksen luotettavuuden ja arvioinnin kannalta on siis huomioitavaa aineistona käytettyjen tutkimusten taso. Yhteiskunnasta, lainsäädännöstä ja perhekäsityksistä löytyi puolestaan moninaisempia tutkimuksia ja kirjallisuutta.

Tutkimuksen alussa aineistona oli tarkoituksena käyttää pääasiassa julkaisuja muun muassa Huoltaja-lehdestä 1920- ja 1930-luvuilta ja analysoida sitä, kuinka lastenvalvojan ammatti ja yhteiskunnallinen tilanne näistä välittyvät. Tutkimuksen edetessä kuitenkin tutkimukset ja kirjallisuus vastasivat enemmän tutkimuskysymykseen, jolloin tutkimus muuttui narratiiviseksi teoreettiseksi tutkimukseksi.

Analyysimenetelmänä käytän sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysi on tekstianalyysia, jossa tarkastellaan ja etsitään tekstistä inhimillisiä merkityksiä (Tuomi & Sarajärvi 2012, 104). Sisällönanalyysi on menettelytapa, jolla dokumentteja voidaan systemaattisesti ja objektiivisesti analysoida. Dokumentilla voidaan tarkoittaa mitä vain kirjallisessa muodossa olevaa materiaalia (mt., 103.) Tutkimuksessa käytettävä aineisto kuvaa tutkittavaa ilmiötä ja analyysin avulla ilmiöstä luodaan sanallinen ja selkeä kuvaus. Analysoinnin tarkoituksena on informaation lisääminen, koota hajanaisesta aineistosta selkeä ja yhtenäinen informaatio tiiviiseen pakettiin. Analysoidessa aineistoa hajotetaan aineisto ensin osiin, jonka jälkeen se käsitteellistetään ja tämän jälkeen kootaan uudelleen loogiseksi kokonaisuudeksi. Analyysia tehdään tutkimusprosessin jokaisessa vaiheessa. (mt., 108.)

Aineistolähtöisessä analyysissa voidaan erotella kolme päävaihetta: Aineiston pelkistäminen, aineiston ryhmittely ja teoreettisten käsitteiden luominen. Aineiston pelkistämässä aineistosta karistaa kaikki tutkimukselle epäolennainen pois. Tutkimustehtävä ohjaa pelkistämistä, pelkistäminen voi olla esimerkiksi tiedon pilkkomista osiin tai tiivistämistä. (Tuomi & Sarajärvi 2012, 109.) Aineiston ryhmittelyssä käsitteet, jotka tarkoittavat samaa asiaa, ryhmitellään ja samaa tarkoittavat ilmaisut yhdistetään samaan luokkaan ja nimetään tämä luokka jollakin kuvaavalla termillä. Analyysia jatketaan siten, että samansisältöiset alakategoriat yhdistetään toisiinsa ja muodostetaan näistä yläkategorioita. Lopulta alakategoriat, yläkategoriat ja yhdistävät kategoriat vastaavat tutkimuskysymykseen. (mt., 101.) Ryhmittelyn jälkeen tutkimuksesta erotetaan tärkein tieto ja tämän tiedon perusteella teoreettiset käsitteet muodostetaan. Empiirinen aineisto liitetään teoreettisiin käsitteisiin ja tuloksissa esitetään aineistosta muodostettu malli, käsitteet tai teemat. (mt., 111.)

Omassa analyysissäni melko nopeasti aineiston pystyi jakamaan aikakausiin. Yhteiskunta, lainsäädäntö sekä lastenvalvojan asema ja velvollisuudet jakautuivat aineistossa selkeästi kolmeen eri aikakauteen: ammatin syntyyn, perhekäsityksen muuttumiseen 1960–1970-luvuilla sekä nykyaikaan eli perheoikeudellisen yksikön aikaiseen toimintaan, jossa lastenvalvoja vastaa eläntuksen ja huollon sopimisesta. Jokaisen aikakaudessa yläkategoriana selkeästi näyttäytyi yhteiskunnalliset asenteet, tasa-arvo ja lainsäädäntö. Lapsen edun voi nähdä kasvaneen näiden kategorioiden läpi katsottuna, kun siirrytään ammatin synnystä nykyaikaan.

4.3 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimuksen eettisyyden voidaan nähdä liittyvän tutkimuksen luotettavuus- ja arviointikriteereihin. Tulee huolehtia, että tutkimussuunnitelma ja -asetelma ovat laadukkaita ja sopivia sekä raportointi on hyvin tehty. (Tuomi & Sarajärvi 2012, 127.) Tutkimusta tehdessä tulee noudattaa hyvää tieteellistä käytäntöä, jotta tutkimus olisi eettisesti hyväksyttävää sekä tutkimus ja tulokset olisivat uskottavia. TENK määrittelee hyvän tieteellisyyden osa-alueiksi rehellisyyden, yleisen huolellisuuden ja tarkkuuden mitä tulee tulosten tallentamiseen ja esittämiseen sekä tulosten ja tutkimuksen arviointiin. Toiseksi tutkimuksessa tulee tiedonhankinta, tutkimus ja arviointi tehdä tieteellisten kriteerien mukaisesti ja eettisesti kestäväällä tavalla. Tutkimuksessa tulee muiden tutkijoiden töihin viitata asianmukaisella tavalla ja näin antaa heidän saavutuksilleen kuuluva arvo omassa tutkimuksessa. (TENK 2012, 6.)

Sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa on lähes mahdotonta päästä täydelliseen objektiivisuuteen. Laadullisessa tutkimuksessa kuitenkin uskottavuutta lisää se, että tutkija pyrkii tunnistamaan omaa subjektiivisuuttaan. Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan kyky reflektoida omaa subjektiivisuuttaan on välttämätön edellytys luotettavalle tutkimukselle. Tunnistamalla ja nostamalla esiin subjektiivisuus voidaan tavallaan lisätä tutkimuksen objektiivisuutta. (Aaltio & Puusa 2020, 11.)

Tutkimuksen aineisto oli joiltakin osin tunteita herättävää, etenkin kristinuskoon, lasten syrjintään ja oikeuksien polkemiseen sekä tasa-arvokysymyksiin liittyvissä lähteissä. Samoin kirjoittajana oli vaikea välttyä tietyiltä nykypäivään peilaavilta ennako-oletuksilta esimerkiksi sukupuolten tasa-arvoon liittyen. Nämä kaikki huomioiden oli olennaista pidättäytyä aineiston objektiivisessä analysoinnissa ja pyrkiä siihen, että ei anna omien ajatusten, ennako-oletuksien ja tunteiden vaikuttaa siihen, mitä ja miten aineistoa analysoi. Samoin tulkintoja tehdessä oli tärkeä pyrkiä objektiivisuuteen.

5 AMMATIN SYNTY

5.1 Avioliiton ulkopuolisen lapsen asema 1800- ja 1900-luvun vaihteessa

Avioliiton ulkopuolisen lapsen asema on ollut lähes aina heikompi kuin aviossa syntyneen, esimerkiksi vasta 1970-luvulla on tasoittunut ero kuolleena syntyneiden lapsien suhteissa aviottomien ja aviossa syntyneiden välillä (Jousimaa 1983, 43). Pahin kohtalo naiselle yli vuosisata sitten oli lapsen synnyttäminen avioliiton ulkopuolella. Avioliiton ulkopuolinen lapsi (myöhemmin au-lapsi) ja hänen äitinsä joutuivat kohtaamaan aineellista hätää, yhteisöstä eristämistä ja moraalisen tuomion. Isän taas oli helppo paeta vastuutaan. Lapsesta tuli siis isätön, joka oli tuohon aikaa yhtä kuin mitätön, arvoton. (mt., 11.) Sosiaalisen aseman laskua ja yhteisön paheksuntaa merkittävämmäksi haasteeksi voidaan kuitenkin todeta olleen taloudelliset vaikeudet. Mikäli äiti ei saanut tai kyennyt työskentelemään raskaudesta tai lapsesta huolimatta eikä sukulaisilta saanut apua, joutuivat he usein turvautumaan köyhäinhoidon apuun. Pahimmassa tapauksessa lapset saattoivat ajautua huutolaisiksi tai sijoitettiin vaivaskoteihin tai lastenkoteihin. (Saarimäki 2015, 130.)

Avioliiton ulkopuolisten lasten huonon aseman voidaan sanoa olevan heijastuma kristillisen moraalin vaatimuksista. Au-lasten huono asema korostui nimenomaisesti etenkin kristinuskon levitessä. Voidaan katsoa, että länsimaissa pitkään vallinnut yksiavioinen perhejärjestelmä on juontanut juurensa kristillisestä etiikasta. Ensimmäiseksi nämä vaatimukset nousivat katolisen kirkon synnyttämänä ja uskonpuhdistuksen myötä 1500-luvulla myös luterilainen valtionkirkko, joka Suomessa on vallinnut, on näitä ylläpitänyt. Kirkko katsoi, että au-lasten syrjintä oli oikeudenmukainen rangaistus heidän ollessa synnistä syntyneitä. (Mikkola, 1972, 13–14.) Kirkko toi varallisuutta sekä tehokkaan informaatio- ja kuuliaisuuskanavan vallanpitäjille, kun taas uskonnollisista johtohahmoista tehtiin osa valtiomahtia eli pappissäätyä, jolloin kirkon valta kasvoi maallisen vallan rinnalle. Tässä yhteydessä kirkko sai pappissäädyllä ylimmän perheoikeudellisen tuomiovallan, jonka seurauksena myötämielisyys kansan tapoja kohtaan ja seksuaaliradikaalit ajatukset korvattiin ankaralla ja moralistisella kasvatustalitiikalla. (mt., 16.) Säädettyissä laeissa oli tämä nähtävissä jo 1400-luvulta, jolloin löytyy maanlaista rangaistus salavuoteesta, 1686 kirkkolaissa salavuoteesta taas julistettiin ankara moraalinen tuomio, yleensä asianosaiset määrättiin jalkapuuhun tai häpeäpenkkiin pilkattavaksi. Myöhemmin, vuonna

1734, maanlaissa salavuoteesta tai huorinteosta taas tuomittiin lievimmillään sakkoihin ja ankarimmillaan kuolemantuomioon, jonka sai kahdenpuolisesta huoruudesta. (Jousimaa 1983, 11–12.)

Rangaistukset eivät kuitenkaan vähentäneet au-lasten syntyvyyttä. 1700-luvun puolivälissä elävänä syntyneistä lapsista 1,5 % oli aviottomia kun taas sata vuotta myöhemmin luku oli 7 %. Kasvava syntyvyys johtui etenkin köyhän kansan lisääntymisestä. Tilattomien määrä oli suurempi kaupungeissa, jossa myös aviottomien lasten syntyvyys oli 3,5-kertainen maalaisseurakuntiin. Esimerkiksi 1700-luvun lopulla Turussa 8 % syntyi aviottomina ja 1800-luvun alussa muun muassa Lappeenrannassa 22 % lapsista syntyi naimattomille äideille. Tähän syynä saattaa olla salavuoteesta koituvien rangaistuksien lieventäminen 1700-luvun lopulla, mutta voidaan myös ajatella, että ihmisten ajatustavan ja käytöksen muutoksella on osuutta asiaan. (Jousimaa 1983, 12–13.) Vuosina 1925–1928 oli avioliiton ulkopuolella syntyneiden osuus edelleen sama kuin sata vuotta aiemmin eli noin 8 % (Lumme 1931a).

Esiaviollisten suhteiden ja aviottomien lasten määrään vaikutti osaltaan se, että sukukypsyyden ja avioliiton solmimisen välillä oli pitkä ajallinen ero. Tämä johtui muun muassa siitä, että miehellä oli velvollisuus tarjota vaimolle riittävät puitteet taloudellisesti ja sosiaalisesti perheen perustamista varten. Koska koulutuksen, työn ja omaisuuden kartuttamiseen kuluu aikaa, avioituminen tapahtui myöhemmällä aikuisiällä. Pitkä ajanjakso aikuisuudessa ennen avioitumista houkutteli taas esiaviolliseen seksiin. (Keskinen & Vainio-Korhonen 2015, 150.)

Naimattomien äitien ja heidän lastensa heikommasta asemasta kertoi myös korkeampi lapsikuolleisuus. Avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista tuhannesta lapsesta syntyi kuolleena 41, kun taas aviossa syntyneistä kuolleena syntyi 24. Samoin ensimmäisenä ikävuotenaan avioliiton ulkopuolisista lapsista kuoli maaseudulla reilu 15 % ja kaupungeissa reilu 25 % kun taas aviossa syntyneistä kuoli vain 10 %. (Tunkelo 1922.) Äidin tietäessä mikä kohtalo häntä ja aviotonta lasta odotti, moni ratkaisi tämän tappamalla itsensä tai yrittämällä tappaa sikiö ja saada keskenmeno. Osa salasi raskautensa ja synnytyksen lähestyessä vetäytyi piiloon synnyttämään. Lapsen mahdollisuudet selvitä hengissä olivat minimaaliset; mikäli lapsi ei kuollut hoidon puutteeseen niin saattoi äidit itse hukuttaa tai tukehduuttaa vastasyntyneen, tietäen, että hänellä ei ole edellytyksiä selvitä hengissä tai saada edes kohtuullista huolenpitoa. Pienten lasten kuolemat eivät olleet mitenkään harvinaisia tuohon aikaan edes korkeimmissa yhteiskuntaluokissa saati köyhien keskuudessa. (Jousimaa 1983, 15.)

Lapsenmurhasta ja sikiönlähdetyksestä oli vuoden 1734 maanlaissa tuomiona kuolema, joko roviolla polttaminen tai mestaus (Jousimaa 1983, 15). Kuolemantuomio oli voimassa vuoteen 1826 asti. Kuitenkin lapsenmurhat lisääntyivät jatkuvasti, jolloin todettiin olevan välttämätöntä puuttua asiaan. Vuonna 1861 keisarillinen julistus annettiin liittyen lapsenmurhien vähentämiseksi. Ensimmäistä kertaa ratkaisua haettiin avustamalla äitiä ja lasta eikä rangaistuksia koventamalla. Köyhille synnyttäjille varattiin määräraha ja synnyttäjistä pyrittiin huolehtimaan sijoittamalla heidät taloihin ja hankkimalla kättilö tai apunainen heistä huolehtimaan. Voidaan kuitenkin todeta, että julistus ei juurikaan saanut aikaan mitään muutosta, aviottomat äidit elivät edelleen vailla henkisiä ja aineellisia perusedellytyksiä. (mt., 16.)

Kuten Mikkola esittää, niin ”suvaitsemattomuuteen siirryttiin ylhäältä annetun käskyn nojalla kansan moraalisia käsityksiä kuulematta” (Mikkola 1972, 16). Yhteiskunta ei rakentunut syrjimään au-lapsia vaan tämä muutos asenteissa ja käyttäytymisessä mahdollistui vasta kun yhteiskuntarakenteen oli keskieurooppalaistunut eli kirkon valta oli lisääntynyt maallisen valtaan nähden (mt., 19). Todellisuudessa esiaviollisia suhteita ja seksiä ei välttämättä edes paheksuttu, mikäli suhde lopulta johti avioliittoon. Avioliittoon yleensä pakotti viimeistään lapsen tulo. Esimerkiksi Pohjanmaalla kolmasosa ellei jopa puolet morsiamista oli raskaana vihittäessä. Samanlainen tilanne oli muuallakin Suomessa. (Jousimaa 183, 12.)

Ensimmäinen varteenotettava pyrkimys parantaa au-lasten ja heidän äitiensä asemaa oli vuonna 1901, jolloin keisarillinen senaatti antoi lainvalmistelukunnalle tehtäväksi laatia erillinen laki avioliiton ulkopuolella syntyneitä lapsia varten. Ehdotus saatiin lopulta valmiiksi vuonna 1910, joka sisälsi seuraavat ehdotukset: 1. isien vastuun lisääminen, lapsi saisi isän sukunimen ja oikeuden perintöön, joka olisi puolet aviolapsen perinnöstä. 2. lapsen holhous kuuluu äidille eikä lasta ja äitiä saisi erottaa ensimmäisen kahden vuoden aikana. 3. lapsen etuja valvomaan asetetaan lastenhoitomies. 4. Mikäli isäehdokkaita on useita tai äiti todetaan irstaaksi, ei lapselle määrätä elatusapua. Ehdotukset tulivat käsiteltäväksi vuonna 1913 ja parin kuukauden väittelyn jälkeen eduskunta oli valmis hyväksymään ehdotukset. Hyväksyminen tapahtui kuitenkin liian myöhään, sillä suurruhtinas ei enää hyväksynyt lakeja ja näin ollen ehdotukset jäivät vuosiksi makaamaan. Vasta vuonna 1918 otettiin ne uudelleen käsiteltäväksi itsenäisessä Suomessa, mutta hallitus ei ollut valmis hyväksymään tsaarinajan eduskunnan päätöksiä ilman lisäselvitystä. Hallitus pyysi lausuntoa kirkolliskokoukselta, ja heidän kantansa ollessa jyrkästi kielteinen tuli koko valmistelu aloittaa alusta. (Jousimaa 983, 25–27.)

Lopulta vuonna 1922 saatiin aikaan Laki avioliiton ulkopuolisista lapsista. Lain tarkoituksena oli parantaa au-lasten ja heidän äitiensä asemaa mutta se, että oliko kiinnostus ja huoli aidosti heikommassa asemassa olevien puolella vai ajateltiin yhteiskunnan varoja ja järjestystä on tulkinnanvaraista.

Mikkola esittää, että lakiuudistuksen keskeinen päämäärä oli vähentää lapsikuolleisuutta. Yhdeksi syyksi hän esittää sen, että säätyjen mieleen ei ollut suuri lapsikuolleisuus aikana, jolloin tarvittiin halpaa työvoimaa teollisuuteen. (Mikkola 1972, 23–24.) Tätä hän perustelee esimerkiksi sillä, että kun lapsia ei tarvinnut enää pelastaa elämään ja tekemään työtä, myös taloudellinen tuki vähävaraisille perheille loppui (mt., 53). Jousimaa (1983) kuitenkin toteaa tämän näkemyksen olevan yksipuolinen ja aviottomien lasten eteen tehtiin se, mikä katsottiin tuon ajan avioliittoperhemallin yhteiskunnassa soveliaana (mt., 41).

Yhtenä näkökulmana lain motiiveihin voidaan pitää ”kunnollisten kansalaisten” kasvattaminen. Oli tiedossa, että rikollisuuteen ja epäsosiaaliseen elämäntapaan sortuivat useammin au-lapset kuin avioliitossa syntyneet. Lain nähtiin vähentävän lastensuojelutoimenpiteitä ja rikollisuutta. (Jousimaa 1983, 16; Tunkelo 1922.) Lain myös voitiin katsoa suosivan sitä, että lapset ja äidit erotetaan toisistaan, jotta lapsen voidaan sijoittaa hyviin kristillisiin koteihin maaseudulla ja näin heistä saadaan kasvatettua yhteiskuntaan sopeutuviksi kansalaisiksi (Jousimaa 1983, 41).

Lain nähtiin myös vähentävän yhteiskunnan kuluja, sillä köyhäinhoitomenot tulisivat supistumaan, kun elatus lapselle saadaan järjestettyä perheen sisäisin keinoin, saamalla elatus makaa-jalta (Tunkelo 1922). Vaikka lain keskeisenä päämääränä katsottiin olevan lapsikuolleisuuden vähentäminen, niin ei tätä haluttu tavoitella koko yhteiskuntaa koskevilla tulonsiirroilla vaan yksityisen vastuun varaan rakentuvalla elatusjärjestelmällä eli vastuuttaa au-lasten isät elatuksesta. Mikäli taas yksityistä elättäjää ei pystytty osoittamaan, jäisi au-lapsen huollon järjestäminen kunnan tai holhouslautakunnan tehtäväksi. (Mikkola 1972, 24, 26.)

5.2 Laki avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista

Lastenvalvojan virka on ensimmäisen kerran määrätty vuonna 1922 säädetyssä laissa. Laki avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista (myöhemmin au-laki) 3.luku määrittelee seuraavasti: ”Jokaisessa kunnassa on olevala lastenvalvoja. Sellaiseen kunnalliseen toimeen ottakoon, holhouslautakunnan esityksestä, siihen sovelias henkilö, joka suostuu ottamaan vastaan toimen ja jonka oikeus hyväksyy.” Luvussa 15 määrätään lastenvalvoja toimimaan lapsen uskottuna

miehenä niin kauan kuin lapsella on oikeus saada elatusta ja lastenvalvoja voidaan myös määrätä lapsen holhoojaksi. Luvussa 16 määrätään, että lastenvalvojan tehtäviin kuuluu pitää huolta siitä, että lapsen oikeutta ja etua valvotaan. (Carlson & Moureau 1924, 9–10.) Laissa on myös erillinen asetus lastenvalvojan toimesta, jossa velvollisuudet tarkemmin määritellään. Lain tarkoituksena on ollut lieventää au-lasten surkeaa kohtaloa ja tämän tarkoituksen ja lain kulmakivenä voidaan pitää lastenvalvojajärjestelmää. (mt., 71.)

Au-laki sisältää yhdentoista kohdan asetuksen lastenvalvoja toimesta. Nämä sisältävät lastenvalvojan velvollisuudet. Ensimmäiset kolme asetusta määrittävät sen, että lastenvalvojan on pidettävä luetteloa avioliiton ulkopuolisista lapsista ja heidän äideistään. Asetukset ottavat kantaa myös lastenvalvojan toimesta suhteessa holhouslautakuntaan, eli velvollisuudesta toimittaa lautakunnalle luettelot ja tilit, salassapitovelvollisuuteen sekä toisen kunnan alueella tapahtuviin tuomioistuinten käsittelyihin tai lapsen muutosta toiselle paikkakunnalle. (Carlson & Moureau 1924, 19–20.)

Lastenvalvojan tuli pitää luetteloa valvottavista toimialueensa lapsista ja hän sai näistä tiedon joko äidiltä, joka on avioliiton ulkopuolella raskaana ja joka on velvollinen ilmoittamaan tarpeelliset tiedot lastenvalvojalle tai papin tai seurakunnan hallituksen siviilirekisteripitäjän ilmoittamana holhouslautakunnalle, joka viipymättä ilmoitti tiedon lastenvalvojalle. Lastenvalvojan oli pidettävä luetteloa näistä avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista huolimatta siitä, kokeeko lapsen äiti tarvitsevansa lastenvalvojan avustusta, neuvoja ja valvontaa. (Carlson & Moureau 1924, 41.)

Avioliiton ulkopuolella syntyneellä lapsella oli oikeus saada elatusta siltä mieheltä, joka on makaamalla äidin voinut saattaa hänet raskaaksi. Elatuksen tuli tyydyttää lapsen elämäntarpeet ja kasvatus äidin olojen mukaan. Elatusapua määrittäessä voitiin kuitenkin huomioida miespuolisen elatusvelvollisen suuri varallisuus ja sen vaikutus elatuksen suuruuteen. Elatusapua suoritettiin maksamalla määrätty elatusapua rahassa. (Carlson & Moureau 1924, 44.)

Lääketieteellisesti oli mahdotonta todeta, kenen lapsi oli, mikäli äidillä oli ollut useita makaajia. Oli kuitenkin säädetty, että elatusvelvollisuuden riittävä peruste oli se, että miespuolinen henkilö oli maannut äidin siihen aikaan kun lapsi siitettiin. Miehen elatusvelvollisuus ei täten pe-

rustu välttämättä isyyteen. Tähän sisältyy kuitenkin rajoitus, että mikäli on ”ilmeisen epätodennäköistä”, että lapsi olisi tästä makaamisesta siinnyt, niin makaajalle ei syntynyt elatusvelvollisuutta. (Carlson & Moureau 1924, 46.)

Äiti ja makaaja eivät voineet keskenään sopia elatusavusta, pätevä sopimus ei syntynyt edes lastenvalvojan myötävaikutuksella. Pätevän sopimuksen sai ainoastaan, kun lastenvalvoja oli esittänyt sopimuksen holhouslautakunnalle vahvistettavaksi ja vasta vahvistuksen saatuaan sopimus oli pätevä. Tämän jälkeen elatusapua maksettiin kuukausittain etukäteen lastenvalvojalle. (Carlson & Moureau 1924, 47.)

Mikäli makaaja ei täyttänyt velvollisuuttaan elatusmaksuissa, nostettiin häntä vastaan kanne, mikä oli tehtävä kahden vuoden kuluessa lapsen syntymästä ellei myöhästymiselle ollut pätevää syytä (Carlson & Moureau 1924, 47). Lastenvalvojalla oli oikeus ja valta virkansa puolesta omassa nimessä vireillepanna ja ajaa elatusvelvollisuuden täyttymistä. Lastenvalvoja oman harkintansa mukaan päätti ajaako asiaa omassa vai äidin tai mahdollisen muun holhoojan nimissä. Mikäli äiti väitti lapsella olevan aviolapsen oikeus, mutta ei ollut halukas saattamaan tätä tunnustetuksi, tällöin lastenvalvojan tuli käydä oikeutta omassa nimessä. Oli kantajana sitten äiti tai lastenvalvoja, elatusapua tuomittiin maksettavaksi lastenvalvojalle. (mt., 51.)

Avioliiton ulkopuolisella lapsella ei ollut muuta oikeudellista asemaa siihen mieheen, joka oli määrätty elatusvelvolliseksi, kuin oikeus elatusapuun ja kuolinpesän jäämistöön. Mikäli lapsen etu vaati, niin miehellä ei ollut oikeutta edes tavata lasta. Tunnustamisella taas oli välitön vaikutus vain siihen, että lapsi ja tunnustaja saivat perintöoikeuden toisiinsa ja isää ei saanut kieltää tapaamasta lasta. Isällä oli myös mahdollisuus tulla lapsen holhoojaksi ja huoltajaksi halutesaan, etenkin mikäli äidin katsottiin olevan sopimaton näihin tehtäviin. Tunnustaminen edellytti, että toimenpiteen hyväksyi äiti tai muu holhooja tai täysi-ikäinen lapsi itse. (Carlson & Moureau 1924, 68.)

Lastenvalvojan tehtäviin kuului isyyden selvittämisen ja todistamisen sekä elatusavun perimisen lisäksi muitakin tehtäviä. Lastenvalvojan tehtävä oli näiden mekaanisten toimenpiteiden lisäksi paljon syvällisempi ja edesvastoullisempi. Lastenvalvojan tuli myös valvoa hoidokkinsa henkistä kasvua ja kehitystä ja johdatella häntä siveellisesti arvokkaisiin katsantotapoihin. Työ sisälsi muutakin kuin taloudellisista oloista huolehtimisen, lapsen oikeus ja paras ei ole vain aineellista tarpeiden tyydyttämistä. (Carlson & Moureau 1924, 72.)

Lastenvalvojan tehtävään ryhtyvällä voitiin ajatella olevan ”lämmintä harrastusta lähimmäisiensä kohtaan ja rakkautta lapsiin” sekä hyvä ihmistuntemus ja kyky vaikuttaa ihmisiin. Ihmistuntemus saavutettiin vähitellen iän tuomalla viisaudella, joten lastenvalvojan työhön ryhtyvän virkamiehen ei tullut olla liian nuori. ”Elämän kovasta koulusta” oppineet henkilöt olivat soveliaita lastenvalvojan tehtäviin, sillä työn vakavat ja arkaluontoiset seikat vaativan kypseneen henkilön arvostelukykyä. Innostuksella työtä kohtaan voitiin kuitenkin jossakin määrin korvata elämäkokemus. Toinen tärkeä lastenvalvojan ominaisuus oli kestävyys, ettei lannistu pettymysten edessä. Tuli säilyttää valoisa ja toivorikas käsitys työstään ja lähdeittävä toimiin sillä ajatuksella, että on tilaisuus myötävaikuttaa pienen lapsen elämän ja aseman parantamiseen. Näiden lisäksi myös juridinen taipumus oli hyvästä, jotta ymmärtää paremmin toimenpiteet, jotka työssä tuli kysymykseen. Lastenvalvojan oli mahdollista olla mies taikka nainen. (Carlson & Moureau 1924, 78–79.)

Jo vuoden 1734 Ruotsin valtakunnan laissa oli pykälä siitä, että aviottomalla lapsella oli oikeus periä isänsä ja salavuoteessa siitetyn lapsen vanhempien tuli tarjota lapselle tarpeellinen elatus ja kasvatusta, kunnes lapsi pystyi elättämään itse itsensä. Keisarillinen asetus vuonna 1878 piti pykälät pitkälti samanlaisena, eli laki oli jo vuosia aiemmin mahdollistanut elatuksen hakemisen makaajalta, vaikkakaan siitä ei sen tarkemmin ollut ohjeistusta. (Saarimäki 2015, 131.) Käytännöntasolla au-laki ei myöskään tuonut suuria muutoksia, sillä 1800-luvun elatusoikeudenkäynnit olivat rakenteeltaan jo samanlaisia kuin 1920-luvun oikeudenkäynnit, joten laki ei oikeuskäytäntöihin tuonut juurikaan muutoksia. 1800-luvulla äideillä oli yhä useammin oikeudenkäynneissä mukana avustaja tai asiamies, jota kutsuttiin valtamieheksi tai asioitsijaksi. Hän toimi äidin edustajana äidin poissa ollessa ja esitteli asian äidin puolesta. Avustaja saattoi olla äidin sukulainen tai muu kyläläinen, oikeudellisesti puhdasmielinen mies. 1800-luvun loppua kohden avustajat alkoivat ammatillistua ja 1920-luvulla Saarimäen aineiston mukaan yhdessäkin tapauksessa äiti ei enää esiinny oikeudenkäynneissä yksin, johtuen juuri lastenvalvojista, jotka lain mukaan valvovat lapsen etua ja avustavat äitiä. (Saarimäki 2015, 132.)

Jo lain astuessa voimaan oli selvää, että aviottomien lasten taloudellinen asema ei tulisi juurikaan parantumaan. Tämän vuoksi jo vuonna 1925 eduskunnassa esitettiin laintarkastusta sen puutteiden korjaamiseksi. Äänestyksen myötä lakia ei otettu uudelleen käsittelyyn, mutta siihen tehtiin vuosien varrella korjauksia, sillä elatusmaksuja ei saatu perittyä odotetulla tavalla. (Jousimaa 1983, 41.)

Syitä elatusmaksujen perimisen huonoon onnistumisprosenttiin ja vähäiseen määrään voidaan nähdä olevan muun muassa lastenvalvojien kelpoisuusvaatimuksissa sekä lain myötä ainoastaan taloudellisen vastuun lankeaminen isälle. Lastenvalvojilta ei vaadittu koulutusta tai kokemusta hoitaakseen kyseistä ammattia. Kaupungeissa lastenvalvojan työtä saattoi hoitaa virkamies, mutta pienemmillä paikkakunnilla ammatissa saattoi toimia maanviljelijöitä, eläkeläisiä, puutarhureita tai poliiseja, kuka vaan kuka suostui ottamaan tehtävän vastaan. Se, että lastenvalvojaksi kelpuutettiin lähestulkoon kuka vaan, osoitti sen, että edelleen au-lasten asioiden hoitamista pidettiin yhteiskunnassa melko merkityksettömänä. Toisaalta on huomioitava, että 1900-luvun alussa koulutettuja henkilöitä ei ollut paljon ja sosiaalialan koulutusta ei ollut olemassa lainkaan. (Jousimaa 1983, 42.)

Lastenvalvojien epäpätevyteen ja aktiivisuuden puutteeseen puututtiin kuitenkin pian lain voimaantulon jälkeen. Mannerheimin lastensuojeluliitto järjesti lastenvalvojien kouluttamiseksi kurseja vuosina 1923 ja vuonna 1924 painettiin lastenvalvojan käsikirja. Näistä pyrkimyksistä huolimatta etenkin maaseudulla toimivilla lastenvalvojilla ei ollut tietoa lastensuojelullisista asioista tai resursseja hoitaa kaikkien alueensa au-lasten asioita. Syytä ei voi kuitenkaan osoittaa vain epäpätevien lastenvalvojien niskoille, sillä kyse oli myös yleisesti toimimattomasta järjestelmästä. Lastenvalvojien vastuulle oli asetettu vaativa kolmikantarooli, jossa tuli edustaa äitiä ja aviotonta lasta, toimia välitysmiehenä äidin ja isän välillä sekä tarpeen vaatiessa ryhtyä perintämieheksi. Vaikka lastenvalvoja olisi hoitanut työnsä moitteettomaksi tuli ongelmaksi myös se, että isillä ei yksinkertaisesti ollut varaa maksaa elatusta. (Saarimäki 2015, 135.)

Mikäli lapsen isä saatiin todettua elatusvelvolliseksi, oli hänen edelleen helppo väistää velvollisuuttaan. Tämä onnistui yksinkertaisesti vain katoamalla näköpiiristä. Vuoden 1921 lopulla Helsingissä 2303 kirjoilla olleen au-lapsen isistä vain 625 täyttivät elatusvelvollisuutensa, 699 karkasi paikkakunnalta ja 700:aa ei tavoitettu lainkaan. Eli edelleen enemmistö au-lapsista jäivät ilman isältä saatavaa elatusta. (Jousimaa 1983, 43;45.) Au-lain voidaan myös nähdä toimineen tarkoitustaan vastaan määrätessään isät ainoastaan elatusvelvollisiksi. Yhdeksi syyksi elatusmaksujen laiminlyömiseen onkin esitetty olevan se, että elatusvelvolliseksi määrääminen ei saa lapsen isää tuntemaan itseään isäksi, tällä nähdään olevan yhteys heikkoon elatusmaksuotivaatioon (Mikkola 1972, 56).

Koska laki oli puutteellinen ja elatusmaksujen perintä ei välttämättä onnistunut, säilyi au-lasten ja äitien taloudellinen tilanne edelleen haastavana. Vasta 1970-luvulla saatiin aikaiseksi kokonaisvaltainen lakiuudistus, isyyslaki. (Saarimäki 2015, 136.)

Voidaan kuitenkin todeta, että lastenvalvojan työskentely ei tuolloin ollut kuitenkaan täysin tuloksetonta. Alla olevassa kuvassa tilastoja Tampereen lastenvalvojan toiminnasta.

Vuosi.	Ilmoitettu- ja lapsia.	Tehty sopi- muksia.	Saatu elat- usapua Smk.
1922	104	28	13,170: —
1923	344	107	143,769: 80
1924	374	130	190,136: 89
1925	128	76	293,900: 35
1926	120	74	228,715: 47
1927	111	62	223,645: 20
1928	141	86	364,237: 79
1929	136	77	376,229: 08
1930	165	105	329,213: 77
	1,523	745	2,163,018: 35

Kuva 2. Tilasto Tampereen lastenvalvojan tehdyistä elatussopimuksista ja perityistä summista. Lumme 1931.

Todennäköisesti näitä summia ei olisi tässä suhteessa saatu perittyä, mikäli uutta lainsäädäntöä ja toimihenkilöä, lastenvalvojaa, ei olisi (Lumme 1931b).

Vaikka voidaan ajatella tai tulkita, että lakia säätäessä lakia ja lastenvalvojan virkaa ei muotoiltu toivotulla ja aidosti au-lapsen etua parantavalla tavalla, on se kuitenkin yhteiskunnalta ollut tunnustus au-lapsen oikeuksien ja huolenpidon puolesta. Kuten Tunkelo (1922) asiaa kuva:

Kun laki säätää, että lastenvalvoja ilman muuta erikoismääräystä on jokaisen kunnassa pysyväisesti oleskelevan, avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen uskottuna miehenä, vieläpä erikoistapauksissa holhoojanakin, on tällä lailla huomattavan ratkaiseva merkitys lastensuojelun alalla. Aatteellisesti tunnustaa nyt meidän yhteiskuntamme, että turvattomalla tai vaaranalaisella lapsella on oikeus saada turvaa ja huolenpitoa osakseen, riippumatta siitä, onko lapsella omaisuutta, siis taloudellisia arvoja vai ei. Lapsen ihmisarvo, hänen persoonallisuutensa suojele ja kehittämisvelvollisuus on täten selvemmin kuin koskaan tätä ennen tullut tunnustetuksi. -- Yhteiskunta puolestaan on samalla tunnustanut velvollisuudekseen ainakin tämän yhden alakäisryhmän suoranaisten tukemisen ja edistymismahdollisuuden takaamisen.

6 YHTEISKUNNALLINEN MURROS

6.1 Perhekäsityksen muutos

Voidaan todeta, että perherakenteessa on tapahtunut voimakas muutos 1960–1970 luvuilla. Elinkeinorakenne muuttui teollistumisen myötä ja samalla, ja tästä johtuen, muuttoliike maalta kaupunkeihin oli vilkkaimmillaan. Tämä yhteiskuntarakenteellinen muutos vaikutti myös vahvasti perhekäsitykseen ja muutoksiin perherakenteissa. (Jallinoja 1984, 107.)

Pitkään suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsi familistinen näkemys perheestä. Familistinen perhekäsitys rakentuu siitä, että rakkaus ei ole avioliiton ensisijainen perusta vaan rakkaus on puolisoiden velvollisuus. Rakkaus oli rationaalista ja järkevää, ei romantiikan tai intohimon sanelemaa. Familistisen mallin mukaan vain kerran rakastutaan ja valitaan puoliso, ja tämän kanssa solmitaan avioliitto ja aloitetaan perhe-elämä. Seksuaalielämä sisältyy vain avioliittoon. Lapsia hankitaan paljon, sillä se vähentää vanhempien ja lasten egoismia, ja äiti jää kotiin lasten kanssa mikäli mahdollista. Avioliiton on tarkoitus kestää koko elämän ajan ja se päättyy vain puolison kuolemaan. Yleisesti familistiseen perhekäsitykseen kuuluu kaikki ajatukset, vaatimukset ja toimenpiteet, jotka vahvistavat perhettä. Reformistinen uskonto korosti voimakkaasti perheen merkitystä, ja siitä protestanttiset maat saivat familistisen perhekäsityksen erityispiirteet. Kristinuskolla on siis ollut suuri merkitys kyseisen perhekäsityksen muodostumisessa. (Jallinoja 1984, 39–40;57.)

1960-luvun puolivälissä voidaan sanoa alkaneen muutos ihmisten elämänkatsomuksessa ja ajan keskustelu oli vahvasti individualistisuutta korostavaa (Jallinoja 1984, 88). Familistisen perhekäsityksen vastavoimaksi syntyi individualistinen perhekäsitys. Individualistisen käsityksen mukaan ihminen voi rakastua useita kertoja elämässään, sillä se tuottaa mielihyvää, ja jotkut näistä rakastumisista päätyvät avioliittoon tai avoliittoon, mutta kumpikaan näistä ei ole välttämätöntä. Lapsia todennäköisesti ei ole paljon, sillä se rajoittaa muuta elämää ja ihmisillä on muitakin mielenkiinnon kohteita. Äitien ansiotyö on myös tärkeää ja sitä tulisi tukea erilaisin toimenpitein. Seksuaalielämä on tärkeää, koska se tuottaa mielihyvää, ja tämä voi johtaa avioliiton ulkopuolisiin suhteisiin, jotka tulisi hyväksyä. Avioliitossa ollaan niin kauan, kuin suhde voi hyvin ja liitossa on hyvä henki. (mt., 55.) Individualistisen käsityksen tunnuspiirteitä onkin aikuisiän naimattomuus, tällöin on suurempi mahdollisuus kontrolloimattomaan itsenäisyyteen, sekä avoliittoja ja avioeroja puolustetaan vahvasti individualistisessa ajatusmaailmassa. (mt.,

57). Muutama vuosi individualistisen käsityksen korostavan keskustelun alkamisesta alkoi näkyä muutoksia perherakenteissa. Samanlaisia muutoksia tapahtui muissakin teollistuneissa maissa. (mt., 88.)

Juuri tämä 1970-luvun muuttunut asenneilmasto on toiminut vaikuttimena myös lainsäädäntöä uudistaessa, suomalaisen perhekäsityksen muuttuminen kytkeytyy perhelainsäädännön ja lapsioikeuden uudistumiseen. Kunkin aikakauden perhekäsitys muovaa lainsäätäjänkin tavoitteita ja lainsäädännöllisiä keinoja, joilla nämä tavoitteet toteutetaan (Aarnio 1981, 7).

Perhekäsityksessä ei vain olla siirrytty familistisesta individualistiseen vaan myös erilaiset perhemuodot tulivat hyväksytyimmäksi. Aiemmin ydinperhe käsitti äidin, isän ja lapset, tämän rinnalle esimerkiksi yksinhuoltajaperheitä alettiin nähdä ydinperheinä. Vielä 1970-luvun alussa tällaisista perheistä puhuttiin ”vajaaperheinä”, joka kuvaa hyvin perhekäsitystä ennen murrosta. (Aarnio 1982, 9.)

Lainsäädännön uudistukset pohjautuvatkin uudenlaisen perhekäsityksen varaan. Uudistuksissa on huomioitu muun muassa eri vaihtoehtoja sisältävä ydinperheajattelu, jossa tasavertaisina perheinä tunnustetaan myös yhden huoltajan perheet. Tämä sisältää ajatuksen myös siitä, että ydinperhe ei edellytä avioliittoa. Lainuudistustöissä nostettiin johtavaksi ajatukseksi neutraliteettikäsitys. Neutraliteettikäsitys tarkoittaa, että samanlaisissa tilanteissa kaikkia perhemuotoja on kohdeltava samalla tavalla tai ainakin pyrittävä siihen, että eri perhemuotoja ei aseteta eriarvoiseen asemaan keskenään. (Aarnio 1981, 12.) 1970-luvulla perhekeskustelun keskeisimpiä kysymyksiä onkin ollut yhdenvertaisuusprinsiippi, jonka mukaan kaikkia perhetyyppejä arvoistellaan samojen kriteerien mukaan. Taustalla on toiminut 1960-luvun naisten aseman komitean mietinnöt sekä liberaalimpi ja moniarvoisuutta korostava yhteiskunnallinen keskustelu. Oikeudellisen perhekäsityksen muuttumiseen on vaikuttanut myös lapsioikeuden tutkimus, joka on nostanut esille aiempien lakien epäkohtia ja vakiintuneita käytäntöjä. (mt., 13.) Perhekäsityksen muutos heijastui myös vaatimukseen lain sisältöön. Esimerkiksi lapsilainsäädännössä tämä muutos näkyy siinä, että säännökset perustuvat yhdenvertaisuuden periaatteelle. Tähän sisältyy neutraliteettiajatus, eli riippumatta lapsen perhetyypistä on hän oikeutettu samoihin elatuksiin, huoltoon ja niin edelleen. Mitään perhetyyppejä lainsäätäjät ei voi suosia. 1970-lukua voidaankin pitää lapsen oikeuksien kannalta tärkeänä läpimurtona, johtuen juuri neutraliteettiperiaatteesta. (mt., 14.)

Naisten ansiotyössä käynti oli suuressa roolissa perhekäsityksen muutoksessa ja siinä, millaisen perhekäsityksen pohjalta heidän perheensä rakentuu (Jallinoja 1984, 99). Puolisoiden yksilöllisyyttä korostava ilmiötä on ollut nähtävissä siitä lähtien, kun naisten, äitien, kokopäiväinen ansiotyö yleistyi 1970-luvulla. Naisten palkkatyön yleistymiseen ja taloudelliseen itsenäistymiseen vaikutti paljolti työvoimapoliittiset syyt. Samalla, kun naisen ainoa elatus ei enää tullut avioliiton kautta, avioerojen määrä nousi huomattavasti. (Pylkkänen 1992, 131.)

6.2 Isyyslaki

Vuoteen 1975 asti lastenvalvojan työtä määritteli vuoden 1922 laki avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista. Kyseisen lain kumosi isyyslaki.

Tuohon saakka lastenvalvoja vastasi vain avioliiton ulkopuolisten lapsien elatuksen perimisestä ja äidin puhemiehenä toimimisesta. Lain mukaan lastenvalvoja toimi myös lapsen uskottuna miehenä ja tietyissä tapauksissa jopa lapsen holhoajana virkansa puolesta. Laki ei ottanut kantaa avioliitossa syntyneiden lasten elatukseen tai huoltoon, kuitenkin tämä oli yhä ajankohtaisempaa johtuen yhteiskunnallisesta muutoksesta ja avioerojen suuresta kasvusta.

Uudessa isyyslaissa lastenvalvojan keskeisin tehtävä on isyyden selvittäminen (Isyyslaki 6§), eli siinä mielessä lastenvalvojan tehtävät itsessään eivät muuttuneet aiemmasta laista. Erotuksena voidaan kuitenkin todeta se, että vuoden 1922 au-laissa lastenvalvojan tehtävä oli selvittää elatusvelvollinen, biologinen isyys oli toissijaista, vaikka useasti elatusvelvollinen ja isä olivat toki sama henkilö.

Yksi merkittävimmistä eroista oli kuitenkin se, että lastenvalvoja ei toiminut enää lapsen uskottuna miehenä eikä missään tapauksissa toiminut lapsen holhoajana. Uusi isyyslaki myös poisti niin sanotun pakkoauttamisen eetosta, eli lastenvalvoja ei saa jatkaa isyyden selvittämistä mikäli äiti sen kieltää, ellei lapsen isä sitä vaadi (IsyysL 8§). Lastenvalvojan palvelut ovat vapaaehtoista sosiaalipalvelua.

Lakiuudistuksen myötä lastenvalvojan toiminta ulottui myös kaikkiin lapsiin eri perhetautuista, niin avioliiton ulkopuolisiin kuin avioerolapsiin tai asuserolapsiin. Yleisesti avioliiton ulkopuolisten lasten elatuksesta sovittiin isyyden tunnustamisen yhteydessä, avioero- tai asuserolasten tapauksissa avioero-oikeudenkäynnin tai muun vastaavan yhteydessä. (Yli-Viikari 1980, 37.)

Lakiuudistusten aikaan tuli myös tarkasteluun lastenvalvojan kelpoisuusvaatimukset. Tuolloinkin todettiin, että lastenvalvojalta olisi vaadittava juridista pätevyyttä tai vähintäänkin lainopillista asiantuntemusta. Loppujen lopuksi lastenvalvojalle ei kuitenkaan määrätty minkäänlaisia kelpoisuusvaatimuksia, vaikka isyyslaki ja laki lapsen elatuksesta asettikin suuria odotuksia ja vaatimuksia lastenvalvojalle. Yhtenä syynä oli muun muassa se, että kaikkiin kuntiin ei olisi saatu kelpoisuusvaatimuksen täyttäviä lastenvalvojia. Lopulta pätevyys säädettiin vastaamaan sosiaalihuollon hallinnon muiden virkamiesten pätevyysvaatimuksia eli sosiaalihuoltajan tutkinto tai muu virkaan soveltuva korkeakoulu- tai muu tutkinto. (Yli-Viikari 1980, 39.)

Yli-Viikari esittää tutkielmassaan (1980), että isyyslaki on merkinnyt selvää parannusta avioliiton ulkopuolella syntyville lapsille, sillä lähes kaikille on pystytty selvittämään isä ja sopiaan on päästy useammin kuin au-lain voimassaoloaikana. Tähän lopputulokseen voidaan kuitenkin ajatella vaikuttavan myös yhteiskunnallinen muutos ja liberaalimpi ilmapiiri. Au-lain tullessa voimaan 1900-luvun alussa oli kristilliset arvot hyvin vahvasti juurtuneet yhteiskuntaan ja avioliiton ulkopuolinen lapsi oli häpeä, ja isät katosivat näkyvistä äidin jäädessä yksin vastuuseen lapsestaan ja kantamaan häpeäleimaa synnistään. Kuten yllä todettu, niin 1960–1970-luvulla on perhekäsitys kuitenkin muuttunut ja avioliiton ulkopuolisiin suhteisiin ja lapsiin ei suhtauduttu yhtä paheksuvasti eikä aina äidin ja isän välille edes solmittu avioliittoa, sillä avioliitossa eläminen oli yhä hyväksyttävämpää. Myös oikeusgeneettiset tutkimukset ovat kehittyneet, jolloin biologisen isän todentaminen on vuosien saatossa tullut yhtä varmemmaksi. Todennäköisesti näillä kulttuurisilla muutoksilla on ollut suurempi vaikutus lastenvalvojan työn tuloksellisuuteen kuin isyyslailla.

7 LASTENVALVOJAN TYÖ NYKYPÄIVÄNÄ

7.1 Lapsen huolto

Avioerojen noustessa tuli ajankohtaisemmaksi lapsen huollon määräytyminen vanhempien välillä. Myös tässä suhteessa tapahtui murros 1960–1970-luvuilla, jolloin isien roolia vanhempana ja huoltajana alettiin korostamaan äidin vanhemmuuden rinnalla.

Holhouslaissa (1898) käytetään termiä ”holhous”, jolla tarkoitetaan lapsen hoitoa, kasvatusta ja huolenpitoa sekä lapsen omaisuuden hoitoa. Uudessa lainsäädännössä erotetaan nämä käsitteet ja puhutaan lapsen huollosta, jolla tarkoitetaan lapsen ja vanhempien välistä suhdetta, lapsen kasvatusta ja hoitoa sekä huolenpitoa lapsen tarpeista ja henkilökohtaisista asioista. Lapsen holhouksella taas tarkoitetaan ainoastaan lapsen omaisuuden ja taloudellisten asioiden huolehtimisesta. Holhouslaissa (23 § 1. mom.) alaikäisen holhoojina olivat hänen huoltajansa ellei muutoin ollut määrätty, eli huolto ja holhous kuuluivat pääsääntöisesti samalle tai samoille henkilöille. (Helminen 1986, 8.)

Kun vanhemmat tuomittiin avioeroon, sovellettiin 1800- ja 1900-luvun vaihteessa pääasiassa vuoden 1898 holhouslakia. Tuolloin lain mukaan alaikäisen holhoojana oli hänen isänsä: Alaikäisen holhoojana olkoon hänen isänsä tai, jos hän on kuollut, hänen äitinsä (Holhouslaki 23§, 1–2 mom.). Äiti, joka ei ollut ”mielipuoli” oli kuitenkin oikeutettu kasvattamaan lapsensa, vaikka ei ollut holhooja (HolhL 34§). Isä voitiin kuitenkin erottaa lapsen kasvatuksesta holhouslain 57 §:n nojalla, mikäli isä ”väärinkäyttää sitä valtaa, joka hänellä on lapsen suhteen, tahi muuten pahoin laiminlyö vanhemmanvelvollisuuksiaan, taikka siveettömällä tai pahantapaisella elämällä tahi ilmeisellä kykenemättömyydellään lasta kasvattamaan pane sen kasvatusta alttiiksi” (HolhL 57.3.§). Kasvatusoikeus voidaan antaa tällaisissa tapauksissa yksinomaan äidille, mutta holhous voi jäädä edelleen isälle. (Kurki-Suonio 1999, 372–373.)

Avioliiton ulkopuolisten lasten osalta holhouslain mukaan holhoojana oli äiti yksin. Mikäli vanhemmat olivat yksimielisiä, niin holhous voitiin siirtää isälle, mutta tähän vaadittiin aina tuomioistuimen päätös. (Helminen 1986, 40.)

Vuonna 1929 säädettiin avioliittolaki, jonka yhteydessä vuoden 1898 holhouslakiin lisättiin säännökset lapsen huollon määräämisen periaatteista (Kurki-Suonio 1992, 162). Tuolloin ensimmäistä kertaa huollon määräämistä koskevaksi kriteeriksi tuli lapsen etu. Vuotta 1929 voidaan pitää lapsen edun näkökulmasta käännekohtana. Lapsen edun nostaminen keskiöön johtui todennäköisesti siitä, että yleisesti valtiovallan tasolla kiinnostuttiin lasten hyvinvoinnista ja suojelusta. (Kurki-Suonio 1999, 368.)

Suomessa ei ole lain mukaan kumpaakaan sukupuolta suosittu lapseen huoltoon, holhoukseen kylläkin, liittyvissä asioissa ja päätöksissä missään vaiheessa. Jo vuoden 1734 naimakaaressa säännökset ottavat kantaa vain siihen, että mikäli sopimukseen lasten huollosta ei päästä niin avioeroon syytön osapuoli on etusijalla. Nämä säännökset otettiin myös vuonna 1929 avioliittolakia säädettäessä. Tärkeämpää huollon määräytymisessä on ollut sopimus puolisoitten välillä sekä sopivuus lasten huoltoon. Myös avioeron syyllisyydellä on ollut vaikutusta päätöksiin.

Kuitenkin äidillä on ollut merkittäväkin suotuisuusasema lapsen huoltoa määrättäessä, vaikka sellaista ei laki ole koskaan tunnistanutkaan. Lapsen edun ihannetulkintana on ollut äidin hoiva, ja tämä tulkinta on liittynyt kotona ja kodin ulkopuolella oleviin tehtävänkajoihin sukupuolten välillä (Kurki-Suonio 1999, 368). 1900-luvun alussa huollon määräytymisen kriteerinä ajateltiin olevan niin kutsuttu ”tender years doctrine”, jolla tarkoitettiin pienen lapsen herkkää ikää, jolloin lasten edun mukaista on saada sellaista hoivaa, jota vain äiti pystyy antamaan (Kurki-Suonio 1992, 162). Avioliittolakia säädettäessä annettiin myös naisille oikeuksia, jotka mahdollistivat äidin aseman itsenäisenä kasvattajana ja lasten täysivaltaisena holhoajana, sillä naisen nähtiin olevan lasten luonnollinen kasvattaja. Pidettiin luonnon määräämänä äidin ja lapsen välistä yhteyttä. (Kurki-Suonio 1999, 387; 389.) Myös kirjallisuudessa, esimerkiksi Avioliiton purkaminen (Rautiala 1946), on todettu, että etusija riitatapauksissa tulisi ehdottomasti antaa äidille ja uskottava huolto hänelle. Samoin True Woman -kultti ja äitimyytti (äidit ovat uhrautuvaisia ja asettavat lapsensa edun aina omansa edelle) ovat vaikuttaneet asenteisiin myös suomalaisessa yhteiskunnassa. Vuosien 1930–1965 korkeimman oikeuden ratkaisuista voidaan todeta, että avio- tai asumusero tilanteissa lasten huolto määrättiin äidille aina, kun avioero johtui välirikosta tai erillään asumisesta sekä aina, kun isä oli syyllinen avioeroon. Isälle huolto taas määrättiin vain silloin, mikäli äiti oli syyllinen avioeroon ja tuolloinkin, mikäli syyllisyys osoitti moitittavuutta äidin roolissa. (Kurki-Suonio 1999, 401.) Eli toisin sanoen, vaikka laki ei ota kantaa huollon määräytymisessä sukupuolten välillä, on asenteiden vaikutus näkynyt lasten huollon määräämisessä ilman lakipohjaista taustaa. (Kurki-Suonio 1992, 162–163.)

1950-luvulla kyseinen ajattelu äidin etusijasta kasvattajana voidaan katsoa yleistyneen ja olleen huipussaan 1970-luvun alkuun asti, jolloin vähitellen äidin ensisijaisuus syrjäytyi lapsen etu -periaatteen ja tasa-arvovaatimusten saadessa sijaa. (Kurki-Suonio 1992, 154.) Tasa-arvovaatimusten taustalla oli niin naisasialiikkeet kuin miestenkin oikeuksia penäävät tahot. Voidaan nähdä, että yhteiskunnallinen ilmapiiri oli muuttunut myönteiseksi ”miehiselle lapsirakkau- delle” sekä isien oikeuksia alettiin vaatimaan myös lainsäädännön tasolle. Nähtiin, että isien osallistuminen huoltoon oli yhteydessä olennaisesti lapsen etu -käsitteeseen. Samoihin aikoihin saatiin myös tutkimustuloksia avioeron jälkeisistä lapsista ja perheistä, jotka korostivat isien oikeuksia. (mt., 155.) Lopulta vuonna 1983 säädettiin uusi laki: Laki lapsen huollosta ja tapaa- misoikeudesta, jossa molempien vanhempien yhteishuolto oli mahdollista myös avioeron jäl- keen tai aviottomien lasten tapauksessa oli sovittavissa myös isän huoltajuudesta. (Laki lapsen huollosta ja tapaa- misoikeudesta 7§). Ennen lakiuudistusta huolto oli mahdollista määrätä vain toiselle vanhemmista. Yhteishuollolla tavoiteltiin, ja saavutettiin, yhdenvertaisuus au-lasten ja aviolaisten huollossa sekä lapsen edun ensisijaisuus. Lakiehdotuksen periaatteena on ollut, että lapsella on oikeus saada syntyperästään ja vanhemman sukupuolesta riippumatta huolenpitoa kummaltakin vanhemmalta. Yhteishuolto oli myös uusimpien tutkimusten mukaan lapsen edun mukaista. Lain voimaantulon jälkeen yhteishuolto yleistyikin nopeasti, vuoden 1985 vah- vistetuista aviolaisten huoltosopimuksista reilu 60 % koski yhteishuoltoa, vuonna 1990 osuus oli jo reilu 70 %. Myös tuomioistuimissa yhteishuoltopäätökset yleistyivät, vuosina 1984 ja 1985 osuuden ollessa 10–20 % ja vuonna 1989 jo noin 36 %. Huollon määrätymisessä noin kolmannes on sosiaalilautakunnassa vahvistettuja ja kaksi kolmasosaa tuomioistuimissa vah- vistettuja. (Kurki-Suonio 1992, 166.)

Kuitenkin 1980-luvun lopulla tehdyt tutkimukset osoittavat, että loppujen lopuksi isät osallis- tuivat kuitenkin hyvin vähän lastensa päivittäiseen hoitoon. Merkittävä osuus lapsista oli edel- leen äidin hoidossa avioeron jälkeen. Tämä aiheutti pohdintaa siitä, että ajettiin tässä tosiasi- assa lasten vai miesten etua. (Kurki-Suonio 1992, 142;155.) Selvää on, että kun äitimyytti ja äitien etusija on syntynyt ilman lakipykälää, ei sen syrjäyttäminenkään lakimuutoksilla ole suo- raviivaista.

7.2 Perheoikeudellinen yksikkö

Nykyään lastenvalvoja toimii perheoikeudellisessa yksikössä, jonka tehtäviin kuuluu turvata lapsen oikeus isyyteen, elatukseen, huoltoon ja vanhempien tapaamiseen. Perheoikeudellisen

palvelut kuuluvat sosiaalihuollon palveluiden piiriin. Työtä ohjaa sosiaalihuoltolaki, avioliittolaki, laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta, isyyslaki, laki lapsen elatusavusta, adoptiolaki, äitiyslaki, laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, laki sosiaalihuollon asiakirjoista, hallintolaki, laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta, perustuslaki sekä Suomen kansalaisia ja viranomaisia kansainvälisesti velvoittavat sopimukset ja arkistointia ja asiakirjojen luovutusta koskevat säännökset. (Bildjuschkin 2018, 6–7.)

Tutkielmaa tehdessä on tullut voimaan Vanhemmuuslaki, joka astunut voimaan 1.1.2023, ja joka kumosi isyyslain 11/2015 ja äitiyslain 253/2018. (Vanhemmuuslaki 70 §). Kyseinen laki koskee vanhemmuuden, isyyden ja äitiyden, toteamista, vahvistamista ja kumoamista (1 §). *Vanhemmuuden selvittämisen tarkoituksena on hankkia sellaisia tietoja, joiden nojalla lapselle voidaan vahvistaa tai todentaa isä tai toinen äiti (6 §).* Lastenvalvoja selvittää vanhemmuuden, kun alle 18-vuotiaan isyyttä ei ole todettu avioliiton perusteella tai vanhemmuutta vahvistettu tunnustamalla. Lain mukaan *äitiyttä ei selvitetä, jos lapselle voidaan vahvistaa isä eikä lastenvalvojan tiedossa ole seikkoja, joiden nojalla joku muu kuin otaksuttu isä olisi lapsen toinen vanhempi. Isyyttä ei selvitetä, jos lapsen äitiys on tunnustettu hedelmöityshoitosuostumuksen perusteella eikä lastenvalvojan tiedossa ole seikkoja, joiden nojalla olisi aihetta epäillä, että joku muu kuin tunnustaja olisi lapsen toinen vanhempi.* (6 §.)

Perheoikeudellisissa palveluissa selvitetään lapsen vanhemmat, vanhempien erotilanteessa tarjolla on lastenvalvojan sopimuspalvelut ja sovittelupalvelut sekä voidaan suorittaa olosuhdeselvitys. Lastenvalvojan tehtäviin kuuluu vanhemmuuden selvittäminen ja vahvistaminen, lapsen huoltoon, asumiseen ja tapaamisoikeuteen liittyvien sopimuksien ratkaiseminen ja vahvistaminen, lapsen elatukseen liittyvien sopimuksien vahvistaminen ja lapsen ja vanhemman välillä tapahtuvien tapaamisten valvontaan liittyvät lastenvalvojan tehtävät. (Bildjuschkin 2018, 8–10.)

Lastenvalvojan luona asioidaan useimmiten vanhempien erotessa, joko heti erilleen muuton jälkeen, ennen eroa tai mahdollisesti vuosia eron jälkeen. Pääasiallisesti lastenvalvojan luona asioidaan kerran sopimusasioissa, mutta joskus vanhemmat asioivat useamman kerran uudissa tai muuttamassa sopimusta, etenkin välien ollessa riitaisat. (Bildjuschkin 2018, 10.) Lastenvalvoja ohjaa ja neuvoo vanhempia, kun tehdään sopimus lapsen huoltajuudesta, asumisesta

ja tapaamisoikeudesta sekä lastenvalvoja myös vahvistaa nämä sopimukset. Samoin lastenvalvoja ohjaa ja neuvoo vanhempia, kun sovitaan elatusavusta. Oikeusministeriöltä on saatu ohje lapsen elatusavun suuruuden määrittämiseksi, joka ohjaa kuntia toimimaan yhtenäisesti elatusavun suuruutta määrätessä, vaikkakaan ohje ei ole laillisesti sitova. (mt., 14.)

Useassa kunnassa lastenvalvoja tekee myös päätökset tapaamisen valvonnan myöntämisestä. Valvottu tapaaminen voi olla valvottu tapaaminen, valvottu vaihto tai tuettu tapaaminen ja näiden tarkoitus on huolehtia siitä, että tapaamisoikeus toteutuu lapsen edun mukaisesti. Lainsäädäntö valvotusta tapaamisesta vaatii lastenvalvojalta aktiivista roolia, jotta tapaamiset toteutuvat lapsen edun mukaisesti. Valvotut tapaamiset voivat peruuntua tai keskeytyä ja näistä tulee antaa selvitys lastenvalvojalle. Kirjalliset selvitykset aiheuttavat sosiaalihuoltolain nojalla lastenvalvojalle toimimisvelvollisuuden ja tarvittaessa kiireellinen avun tarve arvioidaan välittömästi ja mahdollisesti tehdään palvelutarpeen arviointi. Näissä tilanteissa korostuu yhteistyö esimerkiksi lapsiperhe sosiaalityön ja lastensuojelun kanssa. (Bildjuschkin 2018, 14.) Kunnat huolehtivat perheoikeudellisista palveluista ja esimerkiksi kunnan koosta voi riippua, millaisia työtehtäviä yksittäisellä lastenvalvojalla on. Isomassa kunnassa on monta lastenvalvojaa, jolloin työtehtävät on mahdollista jakaa lastenvalvojen kesken siten, että osa tekee esimerkiksi enemmän olosuhdeselvityksiä ja toiset elatusta, tapaamista ja huoltoa koskevia asioita ja osa adoptioon liittyviä asioita. (Bildjuschkin 2018, 15.)

Lastenvalvojana voi toimia sosiaalityöntekijä tai tehtävään soveltuvan ylemmän korkeakoulututkinnon suorittanut henkilö. Tällaisia koulutuksia voivat olla esimerkiksi ylempi oikeustieteen tutkinto tai ylempi ammattikorkeakoulututkinto, kuten sosionomi YAMK. Lastenvalvojalta edellytetään myös hyvää juridista osaamista, asiantuntijuutta lapsen kasvusta ja kehityksestä, kykyä arvioida lapsen etua, tietoutta erosta perheen elämänvaiheena, kykyä tunnistaa erotilanteessa mahdollisten palveluiden tarve ja tietoa tarjolla olevista eropalveluista, hyviä vuorovaikutustaitoja, neuvottelutaitoja, puolueetonta ja sovittavaa työtettä, yhteistyötaitoja muiden toimijoiden kanssa sekä vahvaa ammattietiikkaa. (Bildjuschkin 2018, 16.)

Verrattuna aiempiin aikakausiin lastenvalvojan tehtäviä, oikeuksia, velvollisuuksia ja kelpoisuutta määrittelee lait huomattavasti vahvemmin. Samoin aiemmin lastenvalvojan tehtävä on pitkälti ollut selvittää vain isyys ja saada lapselle elatus toiselta vanhemmalta. Nykyisin tehtäviin kuuluu myös huoltajuuteen ja tapaamiseen liittyvien sopimusten vahvistaminen. Huomat-

tavaa kuitenkin, että esimerkiksi Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983 ei mainitse lainkaan lastenvalvojaa tai hänen tehtäviään, kun taas Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta 190/2019 mainitsee lastenvalvojan kerran: *Lastenvalvojan tai sen, joka on määrätty valmistelemaan sopimusten vahvistamista, tulee keskustella lapsen kanssa --*, eli lait lapsen huoltoon ja tapaamiseen liittyen ei määrittele nimenomaisesti lastenvalvojaa vahvistamaan sopimuksia lasten huollosta ja tapaamisoikeudesta. Kuitenkin perheoikeudellisiin palveluihin ilmoitetaan useiden hyvinvointialueiden tai kuntien sivuilla lastenvalvojan tehtäviin kuuluvan sopimusten vahvistaminen ja lastenvalvojan vahvistama sopimus on virallinen ja täytäntöönpanokelpoinen sekä vastaa tuomioistuimen antamaa ratkaisua. (ks. keusote.fi; kessote.fi; turku.fi; apuaeroon.fi). Huollosta ja tapaamisista sopiminen onkin yleisin tarve lastenvalvojan palveluille, kuten Bildjuschkin toteaa, että lastenvalvojan luona asioidaan useimmiten vanhempien erotessa (2018, 10).

Vanhemmuslaki määrittelee pitkälti lastenvalvojan tehtävät mitä tulee vanhemmuuden toteamiseen, vahvistamiseen ja kumoamiseen. Laki huollosta ja tapaamisoikeudesta antaa myös melko tarkat raamit, kuinka sopimuksia ja päätöksiä tehdessä menetellään. Lastenvalvojan tehtäviin lukeutuva huollosta ja tapaamisoikeudesta tehtävien sopimusten vahvistaminen tuo täysin erilaisen ulottuvuuden lastenvalvojan työhön ja ammattitaitoon, kuin aiemmin ollut isyyden selvittäminen ja elatuksen hankkiminen. Määrättäessä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta ensisijaisena perusteena sopimuksen vahvistamiselle on lapsen etu. Lapsen edun määrittelemisen jää täten lastenvalvojan tehtäväksi, mikä luo vaatimuksia lastenvalvojan asiantuntijuudelle ja ammattitaidolle.

On etenkin huomion arvoista se, että ovatko lastenvalvojat irrallisia pitkään yhteiskunnassa vallinneen äitimyytin ja äidin etusijasta vanhemmuudessa. Kuten aiemmin todettu, laki ei ole suosinut huollosta kumpaakaan sukupuolta, mutta käytännössä on äidin etusija ollut ihannetulkintana. Vielä 2000-luvulla on ollut paljon keskustelua ja tutkimuksia äidin etusijasta huoltoon liittyen. Muun muassa Timo Kitunen pohtii asiaa julkaisussaan *Miesasiakas sosiaalitoimessa – valmiiksi määritelty tapaus* (n.d.), jossa tuo ilmi, että isät olisivat laajasti siinä käsityksessä, että äitiä suositaan eivätkä isät täten lähtisi edes taistelemaan lapsista. Näkemyksenä muun muassa se, että sosiaalityöntekijät ovat naisia ja ”pitävät kuitenkin äidin puolta”. Helsingin sanomissa Wallin on kirjoittanut vuonna 2009 artikkelin *Sukupuolten tasa-arvon tulisi näkyä myös eroissa*, jossa kerrotaan miesten epätoivon olevan kasvussa mitä tulee lasten huoltajuuteen liittyen. Samoin vuonna 2008 Helsingin sanomissa on artikkeli *Lapsen oikeus isään turvattava*

myös parisuhteen kariutuessa, jossa käsitellään molempien vanhempien osallisuuden lastenhoitoon ja kasvatukseen olevan tärkeää, myös eron jälkeen. Artikkelissa esitetään, että eron yhteydessä isyys saa ”kolhuja” ja isä jäisi kantamaan vain taloudellista vastuuta lapsesta mutta ei saisi olla läsnä lapsen arjessa (Flinck 2008). Anttilan Pro gradu -tutkielman (2008) *Isyys eron jälkeen*, tuloksista on nähtävissä, että osa isistä koki sosiaaliviranomaisten puolelta kohtelun olevan ”puolueellista, vihamielistä, välinpitämätöntä ja äitiä suosivaa” ja isät kokeneet, että isyyttä ei ole pidetty yhtä tärkeänä kuin äitiyttä. (Anttila 2008, 74.). Myös Tarja Lehtisen opinäyte työssä *Isän kokemukset lasten huoltajuus- ja tapaamiskiistoissa* osa haastatelluista isistä kertoi, että heidän ennako-oletuksensa siitä, että äidillä on etulyöntiasema isään nähden, piti paikkansa (Lehtinen 2014, 52). Tutkimukset ovat yli kymmenen vuotta vanhoja ja näkyväksi pääsee tietysti vain haastateltavien subjektiivinen kokemus ilman muita taustatietoja ja näkemyksiä, joten objektiivisia johtopäätöksiä siitä, onko äitejä suosittu, on näistä tapauksissa vaikea tehdä. Selvää kuitenkin on, että vielä nykyiselläkin vuosikymmenellä on todennettavissa käsitys äidin etusijasta mitä tulee lapsen huoltoon.

Mäntykallio-Kirjavainen (2008) on Pro gradu -tutkielmassaan tutkinut lastenvalvojan asiantuntijuutta. Tutkielmassa nousevat esiin samat asiantuntijuuden osa-alueet kuin mitä Bildjuschkin (2018) esittää, eli juridinen osaaminen, tietoa lapsen kasvusta ja kehityksestä, kyky arvioida lapsen etu ja hyvät vuorovaikutustaidot. Tutkielmassa Mäntykallio-Kirjavainen tiivistää lastenvalvojen asiantuntijuuden tasapainoiluksi juridisen ja psykososiaalisen osaamisen välillä. Osan haastateltavien mielestä hyvät vuorovaikutus ovat tärkeitä, mutta mainitsivat kuitenkin tärkeimmäksi, ja vahvimaksi, asiantuntemusalueekseen hyvän lainsäädännöllisen tuntemuksen. (Mäntykallio-Kirjavainen 2008, 85.)

Hyviin vuorovaikutustaitoihin lukeutuu myös lastenvalvojan intuitio. Lastenvalvojat lukevat asiakkaiden sanatonta viestintää ja aistivat millainen ilmapiiri tilanteessa vallitsee. Tämän intuition perusteella lastenvalvoja tekee päätöksen kuinka etenee neuvotteluissa. Etenkin, jos vanhemmuuteen nähtiin liittyvät riskitekijöitä, intuition merkitys korostui. (Mäntykallio-Kirjavainen 2008, 95.) Hyvä laintuntemus ei siis auta monissa vaikeissa vuorovaikutustilanteissa, jolloin työntekijän ja asiakkaan välisen hyvän suhteen luomiseksi kyky ajatella intuitiivisesti on tärkeää (mt., 85).

Lastenvalvojan työssä lapsen etu on ensisijainen. Kuitenkin Mäntykallio-Kirjavaisen (2008) tutkimuksen perusteella lapsia kuullaan hyvin harvoin ratkaisuja tehtäessä. Perusteina tähän on

esitetty olevan se, että lapsen mielipiteeseen voi vaikuttaa lapsen ja toisen vanhemman mahdolliset liittoumat, toisen vanhemman mahdollinen manipulointi ja katsottiin, että lapsen mielipiteen ei tule ratkaista vanhempien välisiä riitoja eikä lapselle asettaa tällaista vastuuta. (mt., 81.) Samoin luotetaan vanhempien ratkaisukykyyn ja päätäntäoikeuteen sekä vanhempien oletetaan olevan tietoisia lapsen toivomuksista ja mielipiteestä. Oletetaan suurimman osan vanhemmista olevan kykeneväisiä ratkaisemaan asian lapsen parasta ajatellen. Lapsi ei ole ratkaisuntekijä vaan vanhemmat. (mt., 82.)

Lastenvalvojalta odotetaan joskus myös epärealistisia toimia, kuten valvojan tapaako toinen vanhempi todellisuudessa lastaan ja missä. Vanhemmalta saattoi tulla toive lastenvalvojaa kohtaan siitä, että hän laittaa toisen vanhemmista ruotuun ja muuttavan kyseisen vanhemman käyttäytymistä. (Mäntykallio-Kirjavainen 2008, 72.)

Tutkielmassa nousee esille myös sukupuolikysymys. Isillä saattoi olla ennako-oletuksia siitä, että naiset ovat aina naisten puolella tai äidit saattaneet ajatella, että miestä uskotaan kuitenkin, koska hän on niin hyvä puhumaan. Sukupuolisyrjintäväitteisiin lastenvalvojat olivat vastanneet painottamalla, että lastenvalvoja on ainoastaan lapsen puolella ja ajattelee vain hänen etuaan. Myös nais-miesparityöskentely nähtiin hyvänä ratkaisuna, vaikka tähän mahdollisuus sosiaali-toimistoissa oli harvinaista. (Mäntykallio-Kirjavainen 2008, 73–74.)

Mäntykallio-Kirjavaisen (2008) tutkielma muun muassa tuo esiin lastenvalvojan työkuvan muuttumisen sadan vuoden aikana. Ammatti syntynyt alun perin elatuksen turvaamiseksi ja isyyden tunnustamiseksi. Nykyisin lastenvalvojan työtä leimaa pääosin lapsien tapaamiseen liittyvät asiat. Lastenvalvojan työtä voidaan kuvata osaltaan eroauttamisen asiantuntijatyöksi (mt., 4). Tämä Mäntykallio-Kirjavaisen toteamus kertoo hyvin siitä, miten lastenvalvojan ammatti ja työnkuva nähdään nykypäivänä.

8 POHDINTA

Kristinuskolla on ollut selkeä vaikutus muun muassa perhekäsitykseen ja aikoinaan myös lainsäädäntöön. Voi jopa ajatella, että kristinuskon mukainen tiukan moraalin perhekäsitys ja sen mukaan toimiminen ajoi lasten oikeuksien edelle. Kirkon pyrkimys ankarin rangaistuksin hallita väestön siveyttä ja moraalialia eivät vähentäneet avioliiton ulkopuolisten lasten syntyvyyttä ja tuskin vähensi myöskään niitä esiaviollisia suhteita, jotka eivät päätyneet raskauteen. Sen sijaan voisikin nähdä, että kirkon asettamat tiukat lait ja rangaistukset pahensivat tilanteeseen syyttömän avioliiton ulkopuolisen lapsen asemaa, pahimmassa tapauksessa johtivat lapsen kuolemaan, ellei jo syntyessään, niin pian sen jälkeen. Ellei kirkon aloitteesta niin kirkon vahvalla myötävaikutuksella yhteiskuntaan rakentui avioliiton ulkopuolisia lapsia ja heidän äitejään syrjivä normikehä. Ryhmä ihmisiä, tässä tapauksessa kirkollinen valta ja ylemmät yhteiskuntaluokat, sitoutuivat hyväksymään ja valvomaan siveellisyyttä ja yksiavioisuutta korostavaa normia. Voidaan nähdä, että tämä normikehä ei sosiaalisesti rakentunut kansan keskuudessa mutta lopulta kuitenkin ulottui ylimmistä yhteiskuntaluokista myös rahvaiden asenteisiin. Normikehään kuullessaan yksilö osaltaan tukee ja vahvistaa kyseistä normikäyttäytymistä, sillä kokee sen velvollisuudekseen, koska muutkin tekevät samoin. Normikehässä toiminta ei välttämättä lähdessään pohjimmiltaan yksilön omista arvoista ja lähtökohdista käsin vaan sen mukaan, miten oletetaan myös muiden toimivan ja kollektiivisesti tullaan hyväksyneeksi tämän mukainen normikäyttäytyminen. Tämä johti lopulta kollektiiviseen au-lasten syrjintään ja heidän huonompaan asemaansa.

1900-luvun alussa voidaan todeta tilanteen olleen se, että yhteiskunnan tasolta lapsen oikeuksiin kiinnitettiin vain vähän huomiota. Kuten Parekh toteaa, niin huoli lapsista onkin vasta 1900-luvun ilmiö. 1900-luvun alussa yksittäisiä toimijoita oli ajamassa lasten ja heidän vanhempiensa oikeuksia, mutta koko yhteiskunnan tasolla hyvin vähän päätöksiä oli tehty lasten oikeuksien parantamiseen. Tästä kuvautuukin se normikehän ja kulttuurin merkitys, ryhmällä on voima tuottaa normikehän taipumuksia tai muuttaa sosiaalisia rakenteita, yksittäisillä yksilöillä hyvin vähän voimaa. Vasta, kun yleinen ilmapiiri yhteiskunnassa muuttuu, on mahdollista saada muutoksia aikaan ihmisten asenteisiin ja lainsäädäntöön.

Vuoden 1922 laki paransi jokseenkin aviottomien lasten asemaa, kuitenkin lakiin haluttiin edelleen sisällyttää au-lapsille huonompi asema kuin aviolapsille. Lapsien asemaa haluttiin siis jollain tasolla parantaa, mutta yhdenvertaisuutta au-lasten ja aviolasten välillä ei oltu valmiita vielä

tunnustamaan. Lain tuomat parannukset au-lapsien elämään oli myös hyvin vähäiset. Tällöin voidaan todeta, että lasten oikeuksia ajettiin vain näennäisesti ja ylhäistölle sopivalla tavalla. Samoin lain taustalla vaikuttavat tekijät voidaan asettaa kyseenalaisiksi sen suhteen, että oliko nimenomaisesti lasten oikeudet ja etu etusijalla vai oliko yhteiskunnalle edullisempaa pitää myös aviottomat lapset hengissä halvaksi työvoimaksi, rikollisuuden ehkäisemiseksi ja köyhäinhoidon menojen vähentämiseksi. Kuitenkin voidaan todeta, että askel lapsen oikeuksien edistämiseksi oli otettu. Samalla vuosikymmenellä lapsen oikeuksien ja edun eteen otettiin muitakin askelia, sillä avioliittolain säätämisen yhteydessä 1929 holhouslakiin lisättiin lapsen huollon määräytymisen tärkeimmäksi kriteeriksi lapsen etu. Tämä on yksi lapsen edun etenemisen käännekohdista. 1920-luvun voidaan lakimuutoksista johtuen nähdä alkusysäyksenä lapsen oikeuksille ja edulle.

Teollistuminen ja kaupunkeihin muuttaminen toimi alkusysäyksenä perhekäsityksen muuttamiselle. Kaupunkilaiselämästä ja individualistisesta perhekäsityksestä alkoi syntyään uusi normikehä. Kyseisessä normikehässä avoliitot ja avioerot olivat hyväksytympiä ja eri perhemuotoja alettiin pitämään yhdenvertaisina. Lopulta tämä ulottui myös lainsäädäntöön. Lapsen oikeudet huomioitiin selkeästi paremmin ja 1970-luvun lakiuudistuksilla lapset saivatkin yhdenvertaisen aseman syntyperästään riippumatta.

Aiemmin yhteiskunnassa isän rooli nähtiin pitkään vain perheen elättäjänä. Lasten yhdenvertaisuuden lisäksi 1970-luvulla myös isän rooli vanhempana ja kasvattajana nousi äidin rinnalle ja nähtiin, että molempien vanhempien yhtäläinen osallistuminen oli lapsen etu. Äitimyytti ja äidin ensisijaisuus vanhempana alkoi murtumaan. Voisi sanoa, että tuolloin alkoi kulttuurinen muutos vanhemmuudessa ja isyydessä, jossa isän vanhemmuudelle oli enemmän tilaa. Samoin äitien rooli kotiäitinä ja ainoana kasvattaja väistyi myös siksi, että äidit alkoivat käymään enenevässä määrin ansiotyössä. Äitien ensisijaisuudesta lapsien kasvattajana ja vanhempana on kuitenkin ehtinyt syntyä ja vakiintua hyvin vahva normikehä, jonka murtaminen ei käy helposti. Rakenteisiin ja asenteisiin se on iskostunut syvälle meihin vielä 2020-luvulla. Tämä saattaa näkyä esimerkiksi siinä, että päiväkodista tai neuvolasta soitetaan aina ensiksi äidille tai molempien vanhempien ollessa esimerkiksi vastaanotolla kysymykset lapsiin liittyvistä asioista kohdistetaan äidille. Tällaiset tiedostamattomat toimintatavat myös vahvistavat kyseistä normikehää, vaikka sitä toisaalta yritetään samalla murtaa. Lainsäädännöntasolla vanhempien yhdenvertaisuus on tunnustettu ja huoltajuuskiistoissa äidillä ja isällä on lain mukaan yhtäläinen mah-

dollisuus saada huoltajuus tai lähivanhemmuus, mikäli mitään erityistä syytä ei ole epäillä kummankaan vanhemmuutta. Etenkin lastenvalvojan työssä olisi käytävä reflektio ammattilaisena siitä, että vaikuttaako tehtyihin ratkaisuihin vallitsevat asenteet ja normikehä. Ammattilaisena eivät ole näistä vapaita, jolloin juuri ammatillinen itsereflektio on tärkeässä asemassa.

Jatkotutkimuksien osalta elatusta ja vanhemmuutta olisi mielenkiintoista tutkia historiallisesti myös sukupuolen vastuun ja vallan näkökulmasta. Aineistoon tutustuesssa heräsi paljon ajatuksia siitä, miten äidin ja isän vastuu ja velvollisuudet ovat kehittyneet vuosien saatossa. Sata vuotta sitten, nainen joutui yksin kantamaan häpeän aviottomasta lapsesta, kun isä pystyi halutessaan vain hävitä kuvioista. Naiselle tämä ei ollut vaihtoehto. Äidit jäivät vastuuseen, halusivat tai eivät. Vaikka naiset olisivat vaatineet isiä ottamaan vastuuta elatuksesta ja huollosta, kaikui tämä kuuroille korville, mikäli isä ei vastuuta halunnut ottaa. Tämä johtui pitkälti tietysti keinottomuudesta vaatia isiä vastuuseen. Vuosien saatossa isien rooli vanhempana on kasvanut ja lainsäädäntökin tuonut isille enemmän oikeuksia ja velvollisuuksia. Tällä hetkellä tilanne taas se, että mikäli äiti haluaisi ottaa kaiken vastuun elatuksesta ja huollosta, ei hänellä ole siihen lain mukaan mahdollisuuksia. Karkeasti ajateltuna tämä näyttäytyy niin, että äitien valta-asema on ollut kapeampi kuin isien, sillä isien halutessa paeta vastuutaan, se oli ja on edelleen, mahdollista, isien halutessa vastuuta ja oikeuksia, se oli ja on mahdollista. Äideillä ei ole ollut samanlaisia mahdollisuuksia valita ja vaatia. Toisaalta on kuitenkin oma keskustelunsa siitä, että äitejä on suosittu huoltajuusratkaisuissa syyttä. Loppujen lopuksi on kuitenkin edetty siihen tavoiteltuun ihannetilaan, että lapsen etu on nykyisin etusijalla ratkaisuja tehdessä.

Jatkotutkimuksellisesti myös tarkastelu tai vertailu kansainvälisesti olisi kiinnostavaa. On tiedossa, että ruotsissa samantapainen ammatti, avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen henkilökohtainen valvoja (vårdman), syntyi vuonna 1917, kun Ruotsissa säädettiin lakia avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista. Kuitenkaan vastaani ei ole tullut tutkimusta, jossa olisi tutkittu muiden maiden lastenvalvojajärjestelmää tai sitä korvaavia instituutioita.

LÄHTEET

- Aaltio, Iiris & Puusa, Anu 2020: Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa Puusa Anu & Juuti Pauli 2020: Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät (toim.) Gaudeamus.
- Aarnio, Aulis 1981: Lapsilainsäädännön taustaa. Teoksessa Mattila, Heikki E.S. 1981: Lapsioikeuden pääpiirteet (toim.). Kustannusyhtiö Juridica. Helsinki
- Anttila, Pekka 2008: Isyys eron jälkeen. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto. Sosiologian laitos / yhteiskuntatieteellinen tiedekunta.
- Burr, Vivien 2015: Social constructionism. Routledge 2015. Third edition
- Apuaeroon.fi: Lapsen asioista sopiminen eron jälkeen. Lastenvalvojan vahvistama virallinen sopimus. https://apuaeroon.fi/tietoaerosta/lapsen-asioista-sopiminen-eron-jalkeen/#lastenvalvojan_vahvistama_virallinen_sopimus (Viitattu 25.3.2023)
- Bildjuschkin, Katariina 2018: Perheoikeudelliset palvelut – lastenvalvojen ja olosuhdeselvittäjien työnsisältöjen, työtehtävien, tavoitteiden ja työmenetelmien määrittely. THL työpäperi 39/2018.
- Carlson, B. C & Moureau Nils 1924: Lastenvalvojain käsikirja. Kenraali Mannerheimin lastensuojeluliitto.
- Elder-Vass, Dave 2012: The reality of social construction. Cambridge university press.
- Flinck, Aune 2008: Lapsen oikeus isään turvattava myös parisuhteen kariutuessa. Helsingin sanomat. <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000004616413.html> (Viitattu 25.3.2023)
- Helminen, Jarkko 1986: Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Sosiaaliturvan keskusliitto. Vammalan kirjapaino Oy. Helsinki 1986.
- Holhouslaki 34/1898
- Hämäläinen, Juna 2007: Lastensuojelun kehityslinjoja. Tutkimus Suomen lastensuojelun aatepohjasta ja oppihistoriasta. Snellman-instituutti. Gummerrus Kirjapaino Oy. Vaajakoski.
- Isyyslaki 700/1975
- Jallinoja, Riitta 1984: Perhekäsityksistä perhettä koskeviin ratkaisuihin. Teoksessa Haavio-Mannila Elina, Jallinoja Riitta & Strandell, Harriet 1984: Perhe, työ ja tunteet. Ristiriitoja ja ratkaisuja. (toim.) WSOY. Juva.
- Jousimaa, Kaarina 1983: ”Jokainen lapsi on pelastettava elämälle”. Avioton äiti ja lapsi suomalaisessa yhteiskunnassa. KK Laakapaino. Helsinki
- Keskinen, Jarkko & Vainio-Korhonen Kirsi 2015: Porvariston ja säätyläistön esiaviolliset suhteet, aviottomat lapset ja aviorikokset varhaismodernissa Suomessa. Genos 3/2015
- Kessote.fi: Perheoikeudelliset palvelut. Sopimuksista ja sovittelusta. <https://kessote.fi/palvelut/perheoikeudelliset-palvelut/> (Viitattu 25.3.2023)
- Keusote.fi: Lapsen huoltoa, asumista, tapaamisoikeutta ja elatusta koskevat sopimukset. <https://www.keusote.fi/palveluhakemisto/lapsen-huoltoa-asumista-tapaamisoikeutta-ja-elatusta-koskevat-sopimukset/> (Viitattu 25.3.2023)

- Kitunen, Timo n.d.: Miesasiakas sosiaalitoimessa – valmiiksi määritelty tapaus. Miessakit. https://www.miessakit.fi/wp-content/uploads/2020/03/Voiko_isakin_olla.pdf (Viitattu 25.3.2023)
- Kurki-Suonio, Kirsti 1992: Isien oikeudet ja lapsen etu – Naisnäkökulma ja lapsen huollon määräytyminen. Teoksessa Turunen, Riitta 1992: Naisnäkökulmia oikeuteen. (toim.) Gaudeamus.
- Kurki-Suonio, Kirsti 1999: Äidin hoivasta yhteishuoltoon – lapsen edun muuttuvat oikeudelliset tulkinnot. Oikeusvertaileva tutkimus. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. Vammalan kirjapaino Oy. Vammalla 1999.
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta 190/2019
- Lehtinen, Tarja 2014: Isän kokemukset lasten huoltajuus- ja tapaamiskiistoissa. Opinnäytetyö. Centria ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma.
- Lock, Andy & Strong, Tom 2010: Social Constructionism. Sources and Stirrings in Theory and Practice. Cambridge University Press.
- Lumme, Alpo 1931a: Aviottomat lapset yhteiskunnan huollon kohteena. Huoltaja, no 18.
- Lumme, Alpo 1931b: Onko lastenvalvojan toiminta tuloksetonta. Lastensuojelulehti, no 6–7.
- Mikkola, Matti 1972: Avioton lapsi. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki
- Mäntykallio-Kirjavainen, Raili 2008: Tasapainoilua sosiaalityön ja juridiikan välillä. Lastenvalvojan asiantuntijuus ja sen elementit lastenvalvojen kokemina. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta
- Parekh, Seija 2000: Lapsen roolin ja aseman kehitys eri kulttuureissa. Teoksessa Honkanen, Jussi & Syrjäjä, Jaana (toim.): Lapsen oikeudet. Suomen YK-liiton julkaisusarja nro 31. Helsinki
- Pylkkänen, Anu 1992: Perheen sukupuolijärjestelmä. Teoksessa Turunen, Riitta 1992: Naisnäkökulmia oikeuteen. (toim.) Gaudeamus.
- Saarimäki, Pasi 2015: Aviottoman lapsen elatusoikeudenkäynnit 1800-luvun lopun ja 1920-luvun alun keskisuomalaisella maaseudulla. Genos 3/2015
- Salminen, Ari 2011: Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Opetusjulkaisuja 62. Julkisjohtaminen 4. Vaasan yliopiston julkaisu. Vaasa.
- TENK 2012: Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. Helsinki.
- Tunkelo, J.H. 1922: Lastenvalvojan toimi. Huoltaja, no 20.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2012: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.
- Turku.fi: Lastenvalvoja. <https://www.turku.fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/sosiaalipalvelut/perheille-annettavat-palvelut/isyys/perheoikeudellisen> Viitattu 25.3.2023)
- Unicef.fi: YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen ulkopuolella enää yksi maa – Yhdysvallat. <https://www.unicef.fi/tyomme/ajankohtaista/uutiset-ja-nakokulmat/2015/yk-n-lapsen-oikeuksien-sopimuksen-ulkopuolella-ena-yksi-maa-yhdysvallat/> (Viitattu 7.4.2023)

- Utriainen, Sirpa 2000: Lasten oikeuksien historia. Teoksessa Honkanen, Jussi & Syrjälä, Jaana (toim.): Lapsen oikeudet. Suomen YK-liiton julkaisusarja nro 31. Helsinki
- Uusitalo, Hannu 1991: Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. WSOY. Juva.
- Vanhemmuslaki 775/2022
- Wallin, Stefan 2009: "Sukupuolten tasa-arvon tulisi näkyä myös eroissa". Helsingin sanomat. <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000004691307.html> (Viitattu 25.3.2023)
- Yli-Viikari, Heli 1980: Lastenvalvojan tehtävät ja asema eri aikoina. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto

